

**KKTC
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**ANNELERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARINI KABUL
ETMELERİ İLE KARDEŞLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARI KABULÜ ARASINDAKİ İLİŐKI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Damla DOLANAY

Lefkoşa

Haziran, 2016

KKTC
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI

**ANNELERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARINI KABUL
ETMELERİ İLE KARDEŞLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARI KABULÜ ARASINDAKİ İLİŐKI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DAMLA DOLANAY

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mukaddes DEMİROK

Lefkoşa

Haziran, 2016

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye Yrd. Doç. Dr. Mukaddes DEMİROK (Danışman)

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

(İmza Yeri)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul etmeleri ile kardeşlerin özel gereksinimli çocukları kabulü arasındaki ilişki”adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 201..

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul düzeyini, özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyini ve özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

Tez konusunun belirlenmesinden sürecin tamamlanmasına kadar deneyimleri ve bilgisiyle sürekli referans olan, araştırmanın her aşamasında olumlu dönütleri vererek süreci kolaylaştıran değerli danışmanım Dr. Mukaddes Demirok hocama teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca derslerime giren Doç. Dr. Berrin BAYDIK'a , Yrd. Doç. Dr. Mukaddes DEMİROK'a , sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Engin BAYSEN'e ve diğer adımı sayamadığım hocalarıma bana kattıkları bilgiler ve deneyimler için teşekkür ederim.

Verilerin toplanması sürecinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetin de bulunan anketimi uygulamam da yardımcı olan kurumlara, kurum müdürlerine, duyarlılıkla ve sabırla anketimi cevaplayan velilere teşekkür ederim.

Ayrıca bu günlere gelebilmemde maddi ve manevi en büyük emek sahibi olan babam Ayhan DOLANAY'a tezimi yazarken ve anketlerimi uygularken her zaman yanımda olup bana destek olan annem Ayşegül DOLANAY'a ve abim Mustafa Kemal DOLANAY'a teşekkür ederim. Ayrıca her zaman yanımda olup her daim bana destek olan arkadaşım kardeşim Esra KOÇ'a da teşekkür ederim.

ÖZET**ANNELERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARINI KABUL
ETMELERİ İLE KARDEŞLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARI KABULÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Damla DOLANAY

Yakın Doğu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mukaddes DEMİROK

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul düzeyini, özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyini ve özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuklarını kabul düzeyi, özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyi ve özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuklarını kabullenme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişki var olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır. İki veya daha çok ilişkisel tarama çok sayıda değişken arasındaki birlikte değişim varlığını derecesini belirlemeye amaçlayan araştırma modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların 8 yaşından büyük kardeşleri ve annelerinden oluşmuştur. Araştırma koşullarına uygun anne ve kardeşler belirlenerek gönüllülük esasına dayalı bir uygulama yapılmıştır.

Örnekleme 50 anne ve 50 kardeş olmak üzere toplam 100 kişi üzerinden veri elde edilmiştir. Elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarımında geçersiz sayılacak anket formuna rastlanmamıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu, aile çocuk ilişkileri ölçeği ile Özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçekleri kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu araştırmanın değişkenlerine ait bilgi edinmek üzere araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Anne, otizm tanısı alan çocuk ve normal gelişim gösteren kardeşe ait bilgiler için tek bir form hazırlanmıştır. Cinsiyet, yaş, medeni durum, ailenin sosyo-ekonomik seviyesi hakkında bilgi toplamak amacı ile oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach's Alpha katsayısı ile belirlenmiştir. Hipotez testlerine başlamadan önce kullanılacak istatistiksel yöntemi belirlemek için ilk olarak ölçekler ve alt boyutlarının normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığı Kolmogorov- Smirnov (K-S) testi ile belirlenmiştir. Skorlar normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır. İki kategoriye sahip Kişisel özelliğe (Örn: cinsiyet) göre tutum ölçeklerinin karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem T Testinin parametrik olmayan alternatifi olan Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İki'den fazla kategoriye sahip kişisel özelliğe (Örn.: yaş) göre tutum ölçeklerinin karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizinin parametrik olmayan alternatifi olan Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul etmeleri ile özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin kardeşlerini kabul etmeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Çarpım Moment Korelasyon katsayısının parametrik olmayan alternatifi olan Spearman Sıra Farkları Korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırma boyunca önem düzeyleri 0,05 olarak çift yönlü alınmıştır.

Araştırmanın sonucunda, annenin özel gereksinimli çocuğunu reddi annenin kişisel özelliklerine göre değişiklik olduğu gözlenmemiştir. Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi hakkındaki tutumları normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine, yaşına, kardeş sayısına göre değişmemektedir. Ancak normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi hakkındaki tutumları özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Özel gereksinimli kardeşi kız olan normal gelişimli kardeşlerin özel gereksinimli kardeşe yaşamaya ilişkin

olumsuz duygu ve düşünceleri Özel gereksinimli kardeşi erkek olanlara göre daha yüksektir.

Anahtar Sözcükler: Özel Gereksinim, Özel Gereksinimli Çocuk, Özel Eğitim, Rehabilitasyon,

ABSTRACT**ANNELERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARINI KABUL
ETMELERİ İLE KARDEŞLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
ÇOCUKLARI KABULÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Damla DOLANAY

Yakın Doğu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mukaddes DEMİROK

This research special needs of children with mothers of children with special needs the acceptance level to reveal the relationship between the special needs of normal development with sister sibling to accept the level and special needs of children with mothers of children with special needs the acceptance level with special needs brother, the adoption of the siblings of children with normal development order is made.

Children with special needs the acceptance level of mothers with children , were described as it was a relationship between the special needs brother, the level of acceptance of siblings of children with normal development and special needs of children of mothers with children to accept levels with special needs brother, the adoption of the siblings of children with normal development . Two or more relational models with many variables between study aimed

Research continues into the universe of special education and rehabilitation center in the TRNC that older siblings with special needs children 8 years old and their mothers . Research determined in accordance with the terms mother and sister have been made an application on a voluntary basis . Sample of 50 parents and obtained data on a total of 100 people, including 50 sisters. The obtained data has not

been demonstrated to be invalid questionnaires to transfer to a computer. As data collection tool survey technique was used . Personal information questionnaire , parent-child relationship scale was used with attitude scales for handicapped brother.

Personal information questionnaire was prepared by the researcher to obtain information related to the research variables . Mother, children diagnosed with autism and one form for information has been prepared by the siblings with normal development . Gender, age , marital status, family gather information on the socio-economic level has been established with the objective .

Personal information questionnaire was prepared by the researcher to obtain information related to the research variables. Mother, children diagnosed with autism and one form for information has been prepared by the siblings with normal development. Gender, age, marital status, family socio-economic levels with the aim of collecting information about the scale of the materials used in reliability was determined by Cronbach's alpha coefficient. first scales and subscales to determine the statistical methods to be used before starting to test the hypothesis satisfies the assumptions of normality Kolmogorov-Smirnov (K-S) was determined by testing. Score for the normal distribution, non-parametric methods were used. Two categories with the demographic characteristics (eg .: gender) attitude scale based on the comparison of independent samples t test, nonparametric Mann-Whitney U test was used as an alternative. More than two categories with the demographic characteristics (eg .: age), an alternative non-parametric One-Way ANOVA for comparison of the attitude scale Kruskal-Wallis H test was used. Pearson Product Moment Correlation alternative nonparametric coefficient Spearman Rank difference for mothers of special needs in order to determine the relationship between accepting special needs of their brothers and sisters, children, brothers and accept their children correlation coefficient was used.

As a result of the study, the mothers of special needs children has been observed that the rejection by the mother's personal characteristics change . Normal development of special needs brother sister about attitudes to sex siblings with normal development , age does not depend on the number of siblings . But attitudes about the special needs of brother against brother normal development varies according to the special needs brother 's gender. special needs of normal growth of

the brother sister girl with special needs to experience negative emotions and thoughts about his brother siblings with special needs are higher than those of

Key Words: Special Needs, Special Needs Children , Special Education, Rehabilitation

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar	xiii
ŞEKİLLER	xv
KISALTMALAR	xvi
BÖLÜM I	
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	5
1.3. Önem	6
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Tanımlar	7
BÖLÜM II	
2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1.1. Özel Gereksinimli Öğrenci ve Özel Eğitim	8
2.1.1.1. Zihin Yetersizliği Olan Kişiler	10
2.1.1.2. İşitme Yetersizliği Olan Kişiler	10
2.1.1.3. Görme Yetersizliği Olan Kişiler	10

2.1.1.4. Ortopedik Yetersizliği Olan Kişiler	10
2.1.1.5. Dil ve Konuşma Yetersizliği Olan Kişiler	11
2.1.1.6. Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler	11
2.1.1.7. Otizm ve Üstün Zekalı-Yetenekliler	11
2.1.2. Özel Gereksinimli Çocukların Aileleri	12
2.1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Kardeşleri	16
2.1.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Aile Bireylerinin Eğitimlerinin Önemi	18
2.1.5. İlgili Araştırmalar	22
BÖLÜM III	
3.YÖNTEM	25
3.1. Araştırmanın Modeli	25
3.2. Çalışma Grubu	25
3.3. Veri Toplama Aracı	26
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	26
3.3.2. Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği (PARQ) - (Anne Formu)	26
3.3.3. Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği (ÖKYTÖ)	28
3.4. Verilerin Toplanması	30
3.5. Verilerin Çözümü Ve Yorumlanması	30
BÖLÜM IV	
4. BULGULAR VE YORUM	32
4.1. Kişisel Bilgilere İlişkin Frekans dağılımları	32
4.2. PARQ, ÖKTÖ Ölçekleri ve Alt Boyutlarının Normallik Sınaması	38
4.3. Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeğine İlişkin Bulgular	39
4.4. Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	50
4.5. PARQ ve ÖKYTÖ Sonuçları Arasındaki İlişki	60

BÖLÜM V	
5.TARTIŞMA	67
BÖLÜM VI	
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	69
6.1. Sonuç	69
6.2. Öneriler	70
KAYNAKÇA	71
EKLER	77
EK 1. Genel Bilgi Formu	78
EK 2. Aile Çocuk İlişkileri Formu (Anne)	80
EK-3 Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği	85
EK-4 İzin Dilekçesi	89
ÖZGEÇMİŞ	90

TABLOLAR

	Sayfa No
Tablo 3.1. PARQ ve alt boyutlarının güvenilirliği	28
Tablo 3.2. ÖKYTÖ ve alt boyutlarının güvenilirliği	29
Tablo 4.1. Özel gereksinimli çocuğun annesine ait kişisel bulguların frekans dağılımları	33
Tablo 4.2. Özel gereksinimli çocuğun normal gelişim gösteren kardeşine ait kişisel bulguların frekans dağılımları	35
Tablo 4.3. Özel Gereksinimli Çocuğun Kendisine Ait Kişisel Bulguların Frekans Dağılımları	36
Tablo 4.4. PARQ Ölçeğinden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanlarının Betimsel İstatistikleri	39
Tablo 4.5. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Yaş Değişkenine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	40
Tablo 4.6. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	42
Tablo 4.7. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Mesleğine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	44
Tablo 4.8. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Algıladığı Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	46
Tablo 4.9. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	48

Tablo 4.10. ÖKTÖ Ölçeğinden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanlarının Betimsel İstatistikleri	50
Tablo 4.11. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları	51
Tablo 4.12. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Özel Gereksinimli Kardeşin Normal Gelişim Gösteren Kardeşten Büyüklük Küçüklük Durumuna Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları	53
Tablo 4.13. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Yaşına Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	55
Tablo 4.14. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Kardeş Sayısına Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları	57
Tablo 4.15. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Özel Gereksinimli Kardeşin Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları	59
Tablo 4.16. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuklarını Reddetme Davranışını ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşine Yönelik Olumsuz Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Analizi	61

ŞEKİLLER

	Sayfa No
Şekil 4.1. Özel gereksinimli çocuğun annesine ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi	34
Şekil 4.2. Özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren kardeşlere ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi	36
Şekil 4.3. Özel gereksinimli çocuğa ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi	37

KISALTMALAR

- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı
- ÖEHY** : Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği
- ÖKYTÖ** : Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği
- PARQ** : Aile Çocuk İlişkileri Ölçeği

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, sınırlılıklarına ve bu çalışma kapsamında var olan bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem

Her çocuk diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar bedensel, bilişsel ve duyuşsal şeklinde gruplanabilir. Kendilerine özgü bedensel yapıya ve işlevlere çeşitli alanlarda öğrenme özelliklerine ve hızına, duygusal özelliklidir. Farklılıkları belli sınırlar içinde olduğunda, öğrenciler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Çocuklardaki farklılıkların daha büyük boyutta olduğu çocuklarda ise genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri gerekli olmaktadır. (Eripek 1998) Normal gelişim sınırlarının dışında görülen özellikler, çocuğun gelişimini farklı kılmaktadır” (Baykoç Dönmez, 2010).

Aile çocuğun içinde bulunduğu ilk toplumsal birimdir. Çocuğun ailede yaşayacağı ilk deneyimler ilerde daha geniş toplumsal çevrede yaşayacaklarını doğrudan etkiler. Aileye yeni bir bireyin katılması, birçok yeniliği ve değişikliği beraberinde getirmektedir. Çocuk aile için yeni beklentiler, umutlar demektir. Ailenin yeni üyesi olarak dünyaya gelen bebeğin Özel gereksinimli olarak dünyaya gelmesi aile bireylerinin tüm hayal ve beklentilerini alt üst ederek yaşantılarını olumsuz etkileyebilmektedir (Metin ve San 1992). Normal okuldan faydalanamayan ya da kısmen faydalanan çocuklar “çoğu zaman özürlü, engelli, ayrıcalıklı özel gereksinimli ya da yetersizlikten etkilenmiş olanlar olarak adlandırılırlar” (Özgür, 2013).

Özel gereksinimli çocuk ve özrünün getirdiği problem, sınırlılıklar sadece çocuğu değil, anne babayı ve tüm aile bireylerini etkilemektedir. Çocuğun gelişimsel başarı ve başarısızlıklarının aile bireylerini, anne baba ve diğer bireylerin çocuğa ve

engele karşı tutum ve davranışlarının da çocuğu etkilediği gözlenmektedir (Aydın, 2002).

Özel gereksinimli olarak doğan bebek aile kurumu içinde ebeveynlerin beklentilerini karşılayacak rolü üstlenemez ise aile içinde istenmeyen durumlar yaşanabilir. Engel, bireyin noksanlıklarından ötürü, yaş cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılaşımına bağlı olarak kendine biçilen rolleri, olması beklendiği şekliyle yerine getirememesi olarak tanımlanmakta ve bu durum aile içinde bütünlüğe zarar verebilmektedir (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özgüven, 2000). Aile bireylerinden en az bir tanesinde fiziksel yada zihinsel Özel gereksinimli durumunun varlığında bu durum tüm aile fertlerinin yaşantısını etkilediği gibi dengeleri de alt üst edebilmektedir (Yörükoğlu, 1998).

Ailenin normal gelişim gösteren çocuğa oranla Özel gereksinimli çocuğuna olan sorumlulukları farklılık gösterir. Ailenin bu sorumluluğu özüne ortaya çıkması ile başlayıp; topluma kazandırılma aşamasına kadar devam eder. Bu süreçte aileyi bekleyen bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sorunlar gittikçe artabileceği gibi çözüm yolları buna nispeten sınırlıdır. Bu durum aile bireylerini ruhen ve bedenen olumsuz yönde etkiler. Aile içinde Özel gereksinimli bir çocuğun olması ailenin bütünlüğünü, kariyer planlamalarını, dini inanç ve çocuğun cinsiyeti ile ilgili bir sürü sorunların yaşanmasına zemin hazırlar (Varol, 2005).

Aile içinde Özel gereksinimli bir çocuğun bulunması aile kurumunu etkilediği gibi daha özelde normal olan diğer kardeşlerin de bu durumdan ruhsal ve fiziksel olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Kardeşler arasındaki iletişimi ailenin yapısı, ailenin çocuk yetiştirme şekilleri, yaşam standartları, aile içindeki çocuk sayıları, kardeşler arasındaki yaş farklılıkları, kardeşler arası cinsiyet farklılıkları, ailenin sosyoekonomik ve kültürel seviyesi, çocuğun özü ve derecesi gibi bir çok neden etki edebilmektedir. Yetersizliği olan kardeşe sahip olan çocukların tepkileri, yaşlarına ve gelişimsel düzeylerine göre birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Aynı zamanda gösterilen tepkiler ve duyguları, yetersizlikten etkilenmiş kardeşe sahip olmaya uyum sağlama ve günden güne bu gerçekle başa çıkabilme durumuna göre kendi içinde de değişebilmektedir. Aileye yeni katılan yetersizlikten etkilenmiş çocuğun farklı özellikleri nedeniyle, anne, baba ve yakın çevredekilerin bu çocuğa

daha fazla ilgi göstermesi, normal çocuğun ihmal edildiğini düşünmesine ve hem yetersizliği olan kardeşine hem de anne baba ve yakın çevresindekilere kızgınlık duymasına yol açabilir. Bunun sonucu olarak kardeşine ilgi ve sevgi göstermeyebilir ya da görmezden gelebilir (Varol,2005).

Normal gelişim gösteren kardeşler, yetersizlikten etkilenmiş kardeşlerinin yetersizliğinden, fiziksel görünümünün farklı olmasından ve dikkat çeken davranışları yüzünden utanabilir ve onunla birlikte görünmek istemeyebilirler. Bazen normal gelişim gösteren kardeş, yetersizliği olan kardeşin yetersizliğini ödünlemek için anne baba tarafından uygulanan başarılı olma baskısını hissedebilir ya da böyle bir baskı olmadığı halde mutlaka başarılı olması gerektiği duygusuna kapılabilir. Bazen de yetersizliği olan kardeşin bakımıyla ilgili fazla sorumluluk alması ya da bakımı ve eğitimi nedeniyle yaşanan ekonomik güçlükler nedeniyle kendini baskı altında hissedebilir (Varol, 2005).

Çocuklar zaman zaman kardeşlerinin farklılığını kendi yaptıkları bir şeyden dolayı olacağını düşünebilirler. Yapılan araştırmalar çocukların kardeşlerinin otizmine yönelik “kardeşim niçin Özel gereksinimli?, özrüne ne sebep oldu?, bu kimin suçu?, gelecekte ben de mi öyle mi olacağım?” şeklinde düşündüklerini göstermektedir (Powel, Ogle 1985).

Kardeşlerine ilişkin ise acı duyup duymadıklarını, annelerini sevip sevmediklerini, iyileşip iyileşmeyeceklerini merak ettikleri ve gelecekle ilgili endişelendikleri bildirilmektedir. Şu açıktır ki kardeşleri özel gereksinimli olan çocuklar bu durumdan derinden etkilenirler. Çocuklar kardeşlerinin özürleriyle ilgili endişe, özrün sebebi ve kendilerine olan etkisiyle ilgili belirsizlik, arkadaşlarının tepkilerinin zorlukları, dışlanma hissi ve kardeşleri için çok şey yapmak zorunda olduklarını hissederler. Aile içinde Özel gereksinimli bir kardeşin varlığı normal olan kardeşte duygu ve düşüncelerin bastırılması eğilimine neden olabilir. Karmaşık duygu ve düşünce içerisinde olan çocuk kendi içtenselliğine dönerek ruhsal çöküntüler yaşayabilir (Smith, 2000).

Özel gereksinimli bir çocuğun ne ölçüde eğitilebileceği ailenin tüm fertlerinin ve bulunduğu ortamın çocuk hakkında sahip olduğu duygu ve düşüncelerle

alakalıdır. Çocuğun eğitimi için aileye destek olmak çocuğun gelişimde beklenen direkt etkisinden ve beklenen sonuçlardan daha verimli olmaktadır (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları zorluklar benzerlik gösterse de ailelerin bu durumla başa yöntemlerine göre durum değişiklikleri olabilmektedir. Yaşadıkları zorluklar karşısında değişim düzeltme çabaları sonuçsuz kalırsa zorlanmalar yaşanabilir (Kaner 2004). Özel gereksinimli çocuklara sahip olan ailelerin yaşadıkları gerginliklerin nedeni olarak; Özel gereksinimli bireyin geleceği için duyulan kaygılar, engel nedenine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmama, çevredekilere çocuğun durumu hakkında sürekli açıklama ihtiyacı, Özel gereksinimli çocukta görülen davranış ve sağlık sorunları, tedavi ve eğitim konusunda sürekli bir uzman desteği alma ihtiyacı, uygun eğitim veren yerleri bulma çabaları, zaman yetersizliği, para ve enerji ihtiyacı sayılabilir (Kavak 2007). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynler durumu kabullenmede zorlanarak bir çok yere sorunun çözümü için başvururlar. Bu başvurularda ailelerin cevap aradığı sorular; Neden? Çözüm var mıdır? Düzeltme şansı var mıdır? Aile ilişkileri nasıl etkilenir? Eğitimi nasıl olacak? Geleceği nasıl olur? Ya bizden sonra ne yapar? Başka çocuğumuz olursa oda böyle mi olur? Gibi sorular hep akıllarındadır (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998) ancak hemen cevaplanamayan bu sorular aile üzerinde psikolojik bir baskı oluşturarak sürekli anksiyete hali yaratmaktadır.

Özel gereksinimli çocuğun varlığının tüm aileyi etkilediği ve Özel gereksinimli çocuğun aile tarafından kabulünün hem Özel gereksinimli çocuğun, hem kardeşlerinin hem de anne babanın geleceğini belirlemede önemli rol oynadığı düşünülmüş, fakat literatürde bu konuda araştırma bulunamamıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul düzeyini, özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyini ve özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişkiyi incelemesi araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı; özel gereksinimli çocukları olan annelerin özel gereksinimli çocuğu kabul düzeylerini ve özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi kabul düzeylerini belirlemek ve anne ve kardeşin özel gereksinimli çocuk/kardeşi kabul düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu amaçla çalışmada aşağıdaki alt sorulara yanıt aranmıştır.

1. Annelerin özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışları;
 - a) Annenin yaşına göre farklılık göstermekte midir?
 - b) Annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
 - c) Annenin mesleğine göre farklılık göstermekte midir?
 - d) Annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermekte midir?
 - e) Özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
2. Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme davranışları;
 - a) Normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
 - b) Özel gereksinimli kardeşin normal gelişim gösteren kardeşten büyüklük küçüklük durumuna göre farklılık göstermekte midir?
 - c) Normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre farklılık göstermekte midir?
 - d) Özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılık göstermekte midir?
3. Annelerin özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışını ile normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşine yönelik olumsuz tutumları arasındaki ilişki var mıdır?

1.3. Önem

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul düzeyini, özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyini ve özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişkiyi incelemesi açısından önemlidir.

Günümüzde özel gereksinimli çocukların eğitiminde ailenin katılımı önemli bir yer tutmaktadır. Ailenin çocuğu kabulü onunla ilgili kaygı ve endişelerini azaltmakta ve eğitime katılımını olumlu yönde etkilemektedir. Eğitimin daha verimli olması için annenin ve kardeşin duygusal durumunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu duygusal durumun ortaya konmasının aile eğitimlerinin niteliğini belirleyeceği düşünülmektedir.

Ayrıca ailede özel gereksinimli kardeşe yönelen yoğun ilgiden dolayı geri planda kalan, normal gelişim gösteren kardeşin duygusal durumunun göz ardı edilmesini önlemek açısından önemlidir. Bu duygusal durumun belirlenmesi ile kardeşlere verilecek destek hizmetlerinin gerekliliğini belirteceği ve niteliğini belirleyeceği düşünülmektedir.

Annenin kabulü ile kardeşin kabulü arasındaki ilişkinin belirlenmesi gelecekte yaşanılacakların önceden belirlenerek, bu konuda erken eğitim hizmetlerinin sağlanması açısından önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

1) Bu araştırma Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan devlet, özel eğitim kurumu ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden özel eğitim gereksinimi tanısı almış çocuğa sahip, birden fazla çocuğa sahip annelerden ve özel gereksinimli çocukların 8 yaşından büyük normal gelişim gösteren kardeşlerinden elde edilecek bilgilerle sınırlıdır.

2) Özel eğitim gereksinimi tanısı almış çocuğa sahip, birden fazla çocuğu olan 50 anne ve özel eğitim gereksinimli çocukların 8 yaşından büyük 50 kardeşi ile toplam 100 kişi ile sınırlıdır.

3)Bu araştırma Aile çocuk İlişkileri Ölçeği Anne Formu (PARQ) ve Özel gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği'nin (ÖKYTÖ) ölçtükleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Özel Eğitim: Özel eğitim, normal gelişim gösteren çocuklara eğitim-öğretim programı içindeki kademelerden herhangi birinde eğitim verilmesi uygun olmayan yetersizlikten etkilenmiş çocuk ya da gençlerin ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılan eğitim şekline denilmektedir. Bu eğitim şekli normal gelişim gösteren çocukların eğitim veren kurumlar özel eğitim gereksinimi olan çocukların ihtiyaçlarını karşılamadığı durumlarda tercih edilmektedir.

Rehabilitasyon Merkezleri: Özel eğitim gereksinimi bulunan çocukların beden, zihin ve ruhsal sorunları sebebiyle, toplum içerisinde işlevsel yetkinlerini gidermek, kendi ihtiyaçlarını giderebilmek için becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayan bir sosyal hizmet kurumudur.

Tutum: Normal gelişim gösteren çocuğun, özel gereksinimli kardeşine ilişkin üzüntüsünü, endişesini ve duygularını karşı aldığı durum tutulan yol ve davranış eğilimlerine içermektedir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde özel gereksinimli öğrenci ve özel eğitim başlığı içerisinde zihin yetersizliği, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, görme yetersizliği, ortopedik yetersizliği, dil ve konuşma yetersizliği, özel öğrenme güçlüğü otizm ve üstün zekalı yeteneklilere değinilmiştir. Aynı zamanda özel gereksinimli çocukların aileleri ile kardeşleri, özel gereksinimli çocuğa sahip aile bireylerinin eğitimlerinin önemi ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Özel Gereksinimli Öğrenci ve Özel Eğitim

Beynin en hızlı gelişim gösterdiği dönem yaşamın ilk beş yılında olmaktadır. Özellikle de beş yaşından önce alınan yoğun özel eğitim, otizmlili çocuğun gelişimi için son derece önemlidir. Otizmlili çocukların yarısına yakınının özel eğitim almaları hayatlarında gelişme gösterdiği, eğitimlerini diğer çocuklarla birlikte karma eğitim sistemi içinde sürdürebildiği görülmektedir” (Tohum Otizm Vakfı, 2012).

Özel gereksinimli öğrenciler genel eğitim sınıflarına yerleştirildiklerinde, özel gereksinimli olmayan akranları gibi, öğretmenlerinin arkadaşlık becerileri, iletişim kurma, yardım isteme, alay edilmeye başa çıkma ve sosyal bir problemi çözme gibi beklentilerini karşılamak zorundadırlar (Lane, Givner ve ark., 2004; Lane, Pierson ve ark., 2003 Pınar ve Sucuoğlu 2011).

Ülkemizde, 2006 yılında yayımlanan ve son olarak 2009 yılında revize edilen Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ nde (ÖEHY) özel gereksinimli birey, çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından yaşitlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmaktadır. Farklılık, yaşitlarından altında ya da üstünde olabilir. Bu yönüyle özel gereksinimli kişi tanımını, öğrenme ve/veya davranış sorunları gösteren kişileri, fiziksel veya duygusal kısıtlılıkları olan kişileri

olduğu kadar zihinsel olarak üstün ya da özel yetenekli kişileri de kapsamaktadır (Eripek, 2007).

Özel Eğitim; Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir.

Bireysel Farklılıklar; gelişimsel olarak yaşıtlarından belirgin bir biçimde farklılık gösterme, olması gerekenden çok erken ya da çok geç yürüme, konuşma, okuma, belli bir alanda olağandışı yetenek sergilemedir.

Engel; yetersizliği ya da Özel gereksinimli olan bireyin çevreyle etkileşiminde karşılaştığı problemleridir. Matematik dersini öğrenememe sadece okulda engel oluşturabilir, günlük yaşamda ise bu beceriye gereksinim duymayan biri için engel değildir (Yıldırım Doğru,2013; Cavkaytar, 2013).

Özel eğitim gerektiren kişiler genellikle şu gruplarda toplanmaktadır:

- Zihinsel yetersizliği olan kişiler
- İşitme yetersizliği olan kişiler
- Görme yetersizliği olan kişiler
- Ortopedik yetersizliği olan kişiler
- Dil ve konuşma güçlüğü olan kişiler
- Özel öğrenme güçlüğü olan kişiler
- Duygusal, davranışsal ve uyum güçlüğü olan kişiler
- Otistik özellikler gösteren kişiler

➤ Üstün zeka ve üstün yeteneği olan kişiler (Yıldırım Doğru, 2013; Cavkaytar, 1999).

2.1.1.1. Zihin Yetersizliği Olan Kişiler

On Sekiz yaşından önce başlayan, düşümsel kabiliyetleriyle kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde anlamlı sınırlılıklar görülen bir yetersizlik durumudur. Zihin engeli kendi içerisinde hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihinsel yetersizlik olarak ayrılır (Yıldırım Doğru, 2013; Ataman, 2003; Cavkaytar, 2013).

2.1.1.2. İşitme Yetersizliği Olan Kişiler

İşitme yeteneğinin sınırlı yada tümüyle yetersizliğinden dolayı konuşmayı duymada, akabinde öğrenmede, ve iletişimde güçlük nedeniyle kişinin eğitim performansının ve sosyal kaynaşımının olumsuz yönde etkilenmesi durumudur (Yıldırım Doğru & Cavkaytar, 2013; Ataman, 2003).

2.1.1.3. Görme Yetersizliği Olan Kişiler

Görme yeteneğinin bir gözünde yada her iki gözünde tam veya kısmi görme kaybına veya bozukluğuna neden olduğu kişidir. Az görme yada hiç görmeme şikayetleri ile birlikte göz protezi kullananlar, gece körlüğü (tavukkarası), renk körlüğü, olanlar bu gruba girer (Yıldırım Doğru, 2013; Cavkaytar, 2013).

2.1.1.4. Ortopedik Yetersizliği Olan Kişiler

Hareket sisteminin elemanları kemik, kas ve eklemlerdeki hastalık, bozukluk ve yetersizlikten dolayı, kişilerinin eğitim performansının ve sosyal uyumunun etkilenmesi durumudur. Bedensel yetersizlikler; kas iskelet sisteminin bozulması sonucu oluşan bedensel yetersizlik, doğuştan oluşan bedensel yetersizlikler, kaza ve hastalıklar sonucu oluşan bedensel yetersizlik şeklinde sınıflandırılabilir (Yıldırım Doğru & Cavkaytar, 2013).

2.1.1.5. Dil ve Konuşma Yetersizliği Olan Kişiler

Hastalık yada fiziksel nedenlerden dolayı konuşmada güçlük çekenler, konuşamayanlar, konuşma ritim ve akıcılığında bozukluk olan kişiler ile ses bozukluğu olan kişidir.

Hastalık yada kaza sonrası duyma ile ilgili problem olmamasına rağmen konuşamayan, solunum yolu bozukluğu yaşayanlar, iletişim kurmak için ekipman kullananlar, kekemeler, söz yitimi yaşayanlar,vb. bu gruba girmektedir (Öztürk, 2011).

2.1.1.6. Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler

Düşünme, dinleme, konuşma, okuma, yazma, ya da matematiksel işlemlerde çözümlenme, soruyu anlama çözüm aşamalarından birinde yetmezliği olan çocuklar bu gruba girmektedir.

2.1.1.7. Otizm ve Üstün Zekalı-Yetenekliler

Mental yada duyuşal değişkenlerle durumu izah edilemeyen; dengeli içsel ve çevresel iletişim kuramayan, kurulan ilişkilerde denge sağlayamayan, kurduğu iletişimlerde süreklilik arz etmeyen kişilerdir. Ruhsal yapısında mutsuzluk ve çöküntü hali, kişisel yada okul problemleriyle ilgili kaygı, parmak emme ve tırnak yeme, benzeri fiziksel bulgulardan bir veya birden fazlasının uzun vadeli olarak ortaya çıkması nedeniyle eğitim verim gücü ve sürdürülebilir sosyal adaptasyonunun olumsuz yönde etkilenmesi durumudur (Yıldırım Doğru, 2013; Cavkaytar, 2013).

Otizm konusunda yeterli açıklayıcı bir bilgi olmamasına rağmen kalıtımla ilgili olabileceği düşünölmekte, konu hakkında bir çok çalışmalar yapılmaktadır. Ancak otizme neden olan gen hakkında hala yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Çevre kirliliği ve kimyasal ürünlerin süreci tetiklediği düşünölmektedir. Otizme her çeşit toplumda, ırkta ve ailede rastlanmaktadır (Tohum Otizm Vakfı, 2012)

En sık rastlanan gelişimsel yetersizlik sıralamasında Otizm, zihinsel engelden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Otizmin uluslar arası görülme oranı 150' de bir olarak literatüre geçmiştir. Dolayısıyla, yeterli çalışma bulunmamasına rağmen ülkemizde de her 150 çocuktan birinin otizmden etkilendiği varsayımı kullanılabilir. Ayrıca, otizm erkeklerde kızlara oranla 3-4 kat fazla olduğu söylenebilir(Tohum Otizm Vakfı, 2012: 6).

Üstün yetenekli olarak tanımlanan çocuklar akıllı, zeki, üstün zekalı gibi sıfatlarla ifade edilir. Literatürde ise; üstün yeteneklinin tanımı denkleminin potansiyelinin üzerinde bir yetiye sahip olmak, yaratıcı zeka ve görev sorumluluğunun toplanması olarak ifade edilmektedir (Renzulli, 1999).

2.1.2. Özel Gereksinimli Çocukların Aileleri

Özel gereksinimli çocuğun engeline bağlı olarak yaşadığı problemler çocuğu ve aileyi etkilemektedir. Çocuğun gelişimiyle ilgili olumlu ve olumsuz herşey aile bireylerinin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu tutum çocuğa da yansımaktadır. Ailelere çocuklarının durumları ile ilgili bilgi verilirken takınılan tutum, şartlar ve ortam ailenin bu duruma uyum sağlamasını da yakından etkilemektedir. Çocuklarının engel durumuyla ilgili olarak ebeveynlere doğru bilgi verilerek sağlandığında, henüz uzun bir yolun başında olan aileler için geleceğe hazırlık adına başlangıç doğru yapılabilmektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı 1992).

Aile demek, sadece anne, baba ve kardeşler demek değildir. Aile, sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma, güven ve kaybetme korkusudur. Bunlar ailenin temelini oluşturur. Bu yüzden de, çocuk doğduğu andan itibaren aileye destek verilmesi gerekmektedir. Çocuğun engelinin ilk belirlendiği an yani, tanı konduğunda aile desteği süreci başlamaktadır. Her çocuğun doğumu aileye bir çok yenilik getirir. Çocuğun büyüme ve gelişme süreciyle aslında aile de büyüme ve gelişme aşamalarını yaşamaktadır. Çocuk okul yaşına gelince, aile de okul hazırlığına girer. Ama özel eğitime muhtaç çocukların büyüme ve gelişmeler normal gelişim gösteren çocuğa oranla farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara verilen tepkiler aileler arasında değişmekle birlikte, ebeveynlerin tutumu, eşlerin karşılıklı işbirliği, kardeşlerin uyumu, yakın çevrenin desteği ve toplumun tepkileri

tüm tabloyu etkilemektedir. Aynı zamanda, devlet politikası olarak özel gereksinimli çocuğa ve ailelerine sunduğu hizmetler, aileler için önem taşımaktadır (Akkök, Aşkar ve Karancı 1992). Bizim ülkemizde, bedensel, ruhsal, zihinsel Özel gereksinimliler ile çalışan uzmanların çoğu, çocuk üzerinde yoğunlaşırken anne-baba ve kardeşlerin yaşadıkları duygu ve güçlüklerin üzerinde çok durmazlar. Özürlü bir bireye sahip olan ebeveynler diğer insanların farkına varmadıkları sıradan şeyler için bile büyük çaba sarfederler. Bunları yaparken çoğu kez yanlarında kimse yoktur (Tapan, 1995).

Aileler için çocuk sahibi olmak, sahip oldukları rollerin ötesinde, anne baba olma rolünü de beraberinde getirmektedir. Anne ve babanın bireysel olan ilgileri, birlikte ürettikleri 'ortak' bir varlığa, çocuğa yönelmekte, yaşantıları çocuklarının gereksinimlerine yanıt verecek şekilde düzenlenmektedir (Özgüven, 2000). Bir anne babanın ilk görevi; fiziksel, psikolojik ve zihinsel yönden sağlıklı bir bebek yetiştirmektir (Şendil ve Balkan, 2005). Ancak dünyaya gelen çocuk normal gelişim göstermiyorsa beklentiler değişecektir. Farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve bu role hazırlıksız yakalanırlar (Akkök, Aşkar ve Karancı 1992) ve dolayısıyla çocuğun doğumu ile beklenen mutluluk ve sevincin yerini üzüntü alır; aile karmaşık bir psikolojiye bürünür (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998). Bu yüzden özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin ilgi ve motivasyona ihtiyaçları vardır (Çiçek, 2007).

Ebeveynler için çocuğun özürünü kabul etmek zaman almaktadır. Bu kabul süreci hem ebeveyn hem çocuk için önemlidir. Anne babanın çocuğunu kabul ettiğini çocuğuna hissettirmesi gerekmektedir. Bunu gösterirken de belli bazı becerileri öğrenmesi gereklidir (Gordon, 2000). Ailenin çocuğunun engeline yönelik bilgi gereksinimlerini karşılamak için yardım arayışına girmesi, çocuğunu kabul ettiğini göstermede önemli bir adımdır. Ailenin çocuklarının eksikliklerini tartışabilmesi, destekleyici bağımsızlık ve sevgi gösterme arasında denge kurması, kısa ve uzun dönemli gerçekçi planlar yapmak için uzmanlarla işbirliği yapabilmesi, çocukla ilgili olmayan kişisel ilgilerini sürdürmesi gibi durumlar çocuğunun durumunu kabul ettiğini göstermektedir (Sarı, 2003). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde zamanla bir takım değişiklikler görülmektedir. Ailede yaşanan sorunlar, tüm aile bireylerini etkilemektedir. Ebeveynler çocukları için kendilerini geliştirmeye

başlarlar. Çocukları için okuyup araştırırlar. Yeni çözüm yolları ararlar. Sadece kendi ailelerine değil, benzer sorunu yaşayan diğer ailelere de yardımcı olmaya çalışırlar. Dernek ve vakıflarda gönüllü çalışmak, çeşitli gönüllü hizmetlere öncülük etmek, eğitimcilik yapmak, siyasal süreçte rol almak gibi yeni görevler edinirler (İftar, 2001).

Özel gereksinimli olarak dünyaya gelen çocuk, aile içindeki rolünü tam olarak oynayamaz ise aile içinde uyum sorunları ortaya çıkar. Hayata uyum göstermekte engelleri olan bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak oynaması gereken rolleri gereği gibi oynayamama durumu beraberinde aile içi uyum sorunlarını getirebilmektedir (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, Özel gereksinimliliği (görme, işitme, zihinsel veya fiziksel Özel gereksinimli vb.) tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, motivasyonlarını düşürmekte ve en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998).

Duygun ve Sezgin (2003), bir grup özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve bir grup normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin katılımıyla yaptıkları bir araştırmada ailelerin stresle başa çıkma yolları, stres bulguları ve çevre desteğinin tükenmişlik düzeyi ile ilişkisini incelemiş ve sonucunda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde duygusal tükenmişliğin normal çocuğa sahip annelere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada, duygusal tükenmişliği yordamada, en iyi yordayıcı değişkenlerden birinin sosyal destek arayışı olduğu saptanmıştır.

Coşkun ve Akkaş (2009), yaptıkları araştırmada annelerin eğitim seviyesi arttıkça kaygı düzeylerinin azaldığını ve sosyal destek algılama düzeylerinin arttığını gözlemlemiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi çevresel olanakları araştırabilme ve onlardan yararlanma ihtimallerini yükseltmiştir. Toplumun temelini oluşturan aile fertlerinin eğitim ve öğretim oranının yüksek tutulması sorunlarla baş etmeyi kolaylaştırmaktadır. Eğitim bir bütündür, eğitimciler ve ebeveynler bu bütünün parçasıdır (Eripek, 1991). Bundan hareketle çocuğunun eğitimini yakından takip eden ebeveynlerin, özel eğitim seanslarının dışında, kendi öz-yeterliliklerini arttırmak, özel eğitime ilişkin bilinç düzeylerini geliştirmek ve çocuklarıyla

geçirdikleri zamanın kalitesini arttırmak için, düzenlenen aile eğitimlerine katılmaları gerekmektedir. Ebeveynler, çocuğunun tanı aldığı ilk günden başlayarak, gelişimleri boyunca zorlu yaşam koşullarıyla baş etmeye çalışmaktadırlar (Sarı, 2007). Süreci ebeveynlerle birlikte takip eden ve çocukların gelişim düzeylerine uygun eğitim programları hazırlayan kişilerse özel eğitimcilerdir. Bu nedenle, özel eğitimciler ve aileler arasında kurulacak köprü, özel gereksinimli çocuğun, bağımsız yaşam becerileri kazanabilmesi için zaruridir. Bu köprüyü oluşturmak aileleri daha yakından tanımak için etkinlikler düzenlemek, ailelerin eğitim sürecine dahil etmek özel eğitimcilerin görevlerindedir.

Ateş ve Ateş (2005), eğitim etkinlikleri içerisinde önemli bir yeri olan özel gereksinimli çocukların aileleri ile ilgili özellikleri incelemiştir. Buna göre; özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin genel yapısı diğer ailelerle aynıdır. Bu ailelerde günlük yaşam normal ailelerdeki gibi değildir. Özel gereksinimlilik tüm ailede sorundur. Bireyin engelinden kaynaklanan problemler hem bireyi hem aileyi etkilemektedir. Özel gereksinimli bireyin farklılaşan ihtiyaçları ailenin yaşam biçimini etkilemektedir. Özel gereksinimli birey üzerinde yoğunlaşmak, ailede bulunan diğer çocukların ihmal edilmesine neden olabilir. Özel gereksinimli bireyin ihtiyaçlarını karşılama konusunda yaşanan problemler anne-babanın birbirini suçlamasına neden olabilir. Ailede şiddetli geçimsiz ve ayrılmalar meydana gelebilir. Ailede yaşanan tüm problemlerin nedeni olarak özel gereksinimli birey gösterilebilir. Bu özellikler nedeniyle, özel gereksinimli çocuğa sahip aileler için hazırlanacak aile eğitimi etkinliği, bu ailelerde çıkabilecek olası problemlere yönelik önleyici rehberlik hizmeti sunacaktır.

Aile eğitimi, sadece öğrenilenlerin kalıcı olmasının yanında, çok fazla sayıda ve birbirinden çok farklı gereksinimleri olan yetersizlikten etkilenmiş bir çocuk düşünüldüğünde, ailelere çocuklarıyla uzun soluklu kullanabilecekleri eğitim yöntemleri öğretilirse, büyük ihtimalle çocuklarının yenilenen problemlerini çözmede yeterli becerileri sahip olmaları mümkün olacaktır (Oğan, 2000). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin eğitimindeki temel felsefe, eğitim etkinliklerinin çocuğun ve ailenin eğitim ihtiyaçlarına göre hazırlanmış olmasıdır. Bunun yanında özel gereksinimli bireyin günlük yaşamı kolaylaştırabilecek beceriler edinmesidir. Buna göre aile, çocuğunun doğumdan ya da engelin meydana geldiği andan itibaren

onun gelişimi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Aile eğitimi, ailenin temel hakkıdır ve her ailenin katılımı sağlanmalıdır (Küçükkaraca, 2000).

Milli Eğitim Bakanlığı'na (2012) göre; özel gereksinimli çocukların eğitiminde önemli yeri olan aile eğitimi; Aile üyelerinin özel eğitim ihtiyacı olan çocukların kabullenilmesini sağlamak, aile üyelerinin görev ve mesuliyetlerini idrakine yardımcı olmak, aile ile ortak hareket etmek, ailenin belli programları yerine getirmesini sağlamak gibi hedefleri vardır. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerde olduğu gibi, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde de, ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumlulukları vardır. Çocuğunun engelini tanınması, eğitim ihtiyaçlarını bilmesi, kendine yetebilmesi ve topluma kazandırmaya çalışması bu görevler arasındadır (Özgür, 2000). Ebeveynlerin çocuklarının engel durumuyla ilgili yaşadıklarından etkilenme düzeyi, aldıkları toplumsal destekle doğru orantılıdır. Ailelerin bu durumla başa çıkmaları, yakınlarından gördüğü desteğe ve onlarla olan ilişkilerine bağlıdır. Böyle bir atmosferde ailelerin yalnız olmadıklarını hissetmeye ihtiyaçları vardır. Bu desteği kendi ailelerinden alabilecekleri gibi, kendileri gibi, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerden oluşan danışma gruplarından almaktadırlar (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

2.1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Kardeşleri

Kardeş ilişkisi küçük kardeşin doğumuyla yaşamının sonuna kadar devam eden, diğer ilişkilerden daha uzun süreli bir ilişki olarak ifade edilmektedir. Bu tip bir ilişkiyi olumlu bir şekilde sürdürebilmek, diğer bir kişinin istek ve duygularını anlama da iç görüyü, davranışlarının ve yetersizliklerinin nedenleri konusunda anlayışı gerektirir. JudyDunn (2007) kardeş ilişkilerinin üç temel özelliğini tanımlamıştır. Bunlardan ilki İlişkinin duygusal kalitesidir. Hem yoğun pozitif hem de negatif duygular kardeşlerce birbirlerine yönelik olarak sıklıkla dile getirilmektedir. Birçok çocuk ve ergen kardeşlerine yönelik karışık duygular içerisindedir. İkincisi kardeşler ilişkinin aşinalığı ve yakınlığıdır. Bu manada kardeşler birbirlerini çok iyi tanıdıklarından bu yakınlık zaman zaman destek olarak verilebileceği gibi bazen de birbirlerini baltalama yönünde görülebilecektir. Kardeş ilişkilerinin üçüncü temel özelliği ise kardeş ilişkilerindeki değişiktir. Bazı

kardeşler ilişkilerini diğerlerinden daha pozitif olarak tanımlamaktadır (Santrock, 2012).

Özel gereksinimi olan bir çocuğun aileye katılımı engelin doğası nedeniyle aile içi ilişkileri etkilediği gibi kardeş ilişkilerini de etkilemekte, ailenin dengesini değiştirmekte ve tekrar bu dengeyi kurmak için aile üyelerini zorlamaktadır. Bazı aileler çocuklarından engelli kardeşini kabul etmelerini bekleyebilirler. Bu durum normal gelişim gösteren kardeşlerin kaygı ve kıskançlık gibi içsel duygular yaşamalarına neden olabilir. Ebeveynler çocuklarının mutsuzluğunu fark edebilir ve problem durumunu reddedebilirler. Kardeşler, bir vekil ebeveyn olarak kendi ebeveynlerinin sağladığı yardım ve destek ile bir ailenin her zamankinden daha çok sorumluluğunu üstlenirler. Engelli kardeşlerin bakımı konusunda aldıkları sorumluluktan baskı hissedebilirler. (İbrahimoğlu 2015) Diğer yandan farklı özelliğe sahip bir kardeşi olmasının getirdiği olumlu duygular ve yaşantılar da vardır. İnsan ilişkilerine ve farklılıklara duyarlılığın artması, daha toleranslı olma ve sorumluluk duygularının gelişmesi bunlara arasında sayılabilir (Akkök,2003, s. 124-125, Varol, 2006).

Küçüker (1997) bilgi verici psikolojik danışmanlık programının, zihinsel engelli çocukların kardeşlerinin engele ilişkin bilgi düzeyleri ve engelli kardeşlerine yönelik tutumları üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında psikolojik danışmanlık programının, kardeşlerin engelli kardeşlerine yönelik tutumları ve engeline ilişkin bilgi düzeyleri üzerinde olumlu yönde etkili olduğu bulmuştur.

Özel gereksinimli çocukların kardeşlerindeki tutumları da anne-baba tutumuna göre şekillenmektedir. Aile içi ilişkilerde kardeşlerin tutumları da anne-baba tutumuna göre şekillenmektedir. Özürlü bir kardeşe sahip olmak farklı duyguların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Anne ve babanın özürlü çocuğa daha fazla ilgi göstermesi diğer çocuklarda kıskançlık yaratabilmektedir. Ailenin ilgi ve sevgisinin özürlü kardeş üzerinde yoğunlaşması diğer kardeşlerin kıskançlık duyguları yaşamalarına neden olabilir. İlgi çekmek amacıyla, özürlü olmayan çocuklarda çeşitli davranış problemleri de yaşanabilir. Kıskançlık duygularının doğal bir sonucu olarak, saldırganlık da görülebilmektedir. Kardeşler kendilerinin ya da

çocuklarının da özürlü olabileceği korkusunu yaşayabilirler. Ayrıca ileride özürlü kardeşin tüm sorumluluğunu alma düşüncesi de yaşanan duygular arasındadır. Özürlü kardeşten utanma, arkadaşlarına bahsetmeme ve sosyal ilişkileri kısıtlama da yaşanan tepkiler olarak ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan özürlü kardeşi olmanın getirdiği olumlu duygular da yok değildir. İnsan ilişkilerine ve farklılıklara duyarlılığın artması, daha toleranslı olma ve sorumluluk duygularının gelişmesi bunlar arasında sayılmaktadır (Sevim 2011)

Çocukların engelli kardeşinin durumu hakkında bilgilendirilmiş olması, çocukların engelli kardeşiyle kuracağı ilişkide önemli rol oynamaktadır. Kardeşinin engeli hakkında bilgi sahibi olan çocuklar kardeşleriyle daha olumlu ilişkiler kuracaktır (Girli,1995). Ünal (2009) da engelli kardeşe sahip kardeşler ve aileleriyle yaptığı çalışmasında ailenin tanı hakkında bilgilendirme durumunun normal gelişim gösteren kardeşin engelli kardeşine karşı birliktelik-İlgili olma ve empati boyutlarında farklılık yarattığını bulmuştur. Ailede engelli bir çocuğun varlığı sadece anne-çocuk ilişkisini değil, kardeşler arası ilişkileri de etkilemektedir. Normal gelişim gösteren çocukların engelli kardeşinin durumu hakkında yeterli bilgi ve donanıma sahip olması onun engelli kardeşini daha kolay kabul etmesinde çok önemlidir.

2.1.4. Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Aile Bireylerinin Eğitimlerinin Önemi

Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, hem duygusal süreçte, hem de çocuğun eğitimiyle ilgili durumlarda çıkabilecek problemlerle baş etmeye çalışırken, verilecek profesyonel destekte dört temel gaye dikkate alınmalıdır.

Bunlar; anne-babanın çocukları ile ilgili yürütülen eğitim sürecine aktif katılımının sağlanması, aileyi duygusal olarak motive etmek, bilgi paylaşımını sağlamak, aile ve çocuğun ilişkisini güçlendirmektir. Bu amaçlar doğrultusunda ailelerin çocuğuyla yapacağı çalışmada özel eğitime ilişkin teknik ve yöntemlerin öğretildiği, aile eğitim etkinlikleri çerçevesinde, ebeveynin eğitimde aktif olması, özel gereksinimli çocuğa sahip diğer ailelerle duygusal paylaşımlarda bulunmaları, birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaları için etkinlikler düzenlenmesi, ailelere çocuklarını tanıtırma fırsatı vererek, çocuğuyla olan iletişimini arttırması, çocuğun

eğitim hizmeti aldığı kurumda verilmesi gereken danışmanlık ve rehberlik hizmetidir (Fırat, 2000).

Ebeveynler, çocuklarının gereksinimlerini öğrendikleri ve olası problemlere ilişkin bilgi edindikleri takdirde, çocuklarının değişimlerini değerlendirebilir ve beklentilerini bu ölçüde desenleyebilirler. İleriye yönelik beklentileri, çocuğun bağımsız yaşam becerilerini kazanmalarına dönük olmaktadır. Ebeveyn için en önemli gelişim ise, çocuğun kendine yeten bir birey haline gelmesi ve kendini ifade edebilmesidir. Ebeveynler, çocuklarının gelişimlerini gözlemledikçe, rahatlamakta, çocuklarını topluma tanıtmaya yönüde kendilerini geliştirmektedirler (Akkök, Aşkar ve Karancı 1992).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere verilecek danışma ve rehberlik hizmetleri, ebeveynlerin çocukları için ne yapabileceklerini de sorgulamasına neden oluyor. Buna yanıt bulmaları için aile eğitimi düzenlenmelidir. Ailelerin özellikle erken tanılardan sonra eğitime katılımlarının sağlanması özel eğitim alanında hep gündemde kalan konulardan biridir. Araştırmalar gösteriyor ki, aileler çocuklarının gelişimde önemli rol oynamaktadır. Bunun için ailelerin eğitime katılması gerekmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eğitime katılma gerekliliğinin birçok farklı nedeni vardır: Özel gereksinimli çocuk ailesi tarafından aşırı şekilde korunduğu için, bazı becerileri edinmede geç kalmaktadır. Özel gereksinimli çocuk çeşitli nedenlerle ihmale uğramaktadır. Bu ihmâl onların temel ihtiyaçlarını karşılamasını engellemektedir. Özel gereksinimli çocuktan yapabileceklerinin üstünde performans beklenmektedir. Bu gerçekleşmeyince de çocuk gizli ve açık şekilde reddedilmektedir. Bunun hem aileye hem çocuğa verdiği hasar yıllar boyu tamir edilememektedir (Çağlar, 2000).

Ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarında kararlı olmaları beklenir. Çocuklarına ödüllendirme ve cesaretlendirme yoluyla destek olmalıdırlar. Çocuğun gelişim düzeyine göre değerlendirmek ve ebeveyn-çocuk ilişkisini desenlemek gerekir (Kulaksızıoğlu, 2003). Sarı'ya (2010) göre aile ile uzmanın iletişim kurabilmesi ve aileyi eğitime dahil edebilmek için çeşitli uygulamalar yapılabilir. Bunlar; aile-uzman görüşmesi, çocukla ilgili performans takip defteri tutma, veli toplantıları ve ev ziyaretleridir. Aile-uzman görüşmesinde; çocukla ilgili olarak

aileye uzman tarafından bilgi verilir. Çocuğun eğitim ihtiyaçları, çocukla çalışılacak etkinlik hakkında aile bilgilendirilir. Çocukla ilgili performans takip defteri tutma uygulamasında; eğitime gelen çocukla yapılan çalışma sonrasında, çocuğun o günkü verimiyle ilgili notlar tutulur. Bir sonraki aşamada bilgi verilir. Aileye evde nasıl çalışması gerektiği ile ilgili bilgi verilir. Veli toplantılarında; ailelere çocuklarının genel durumuyla ilgili bilgi verilir. Eğitim sırasında karşılaşılan problemlerle başetme üzerine çözüm önerilerinde bulunulur. Aile seminerlerinde; ailelere bilgi almak istedikleri konular belirlenerek kapsamlı bir eğitim programı hazırlanır. Bu programa göre aileler seminere davet edilerek, eğitime dahi olmaları sağlanır. Ev ziyaretlerinde ise; ailenin çocuğun eğitimine dahil olması için yapılabilecek etkinliklerden biridir. Genellikle, çocuğun eğitim programında aktif olan kişi annedir. Çocuğun babası ve kardeşleri, eğitim sürecinde anne kadar aktif olamamaktadırlar. Yapılacak ev ziyaretleri ile ailenin tüm üyeleri, çocuğun eğitimi ile ilgili bilgilendirilebilir. Çocuk bakımı ve sorumluluklar bakımından Normal çocuğa sahip aileler ile özel gereksinimli çocuğa sahip aileler arasında farklılık bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun bulunduğu ailelerde, aile bireylerinin ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması, özel gereksinimli çocuğun durumuna ilişkin yeterli bilgiye sahip olunmaması, ekonomik kaygılar, çocuğun durumuyla ilgili toplumda zorluklarla karşılaşılması gibi nedenlerle stres yaşanmaktadır (Küçüker, Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2001).

Ebeveynler çocuğun durumunu kabullendikten sonra, geleceğe dair kaygı yaşamaya başlamaktadırlar. Çocuklarının gelişimlerini çevrelerindeki diğer normal gelişim gösteren çocuklarla kıyaslamaktadırlar. Ev ve okul dışındaki ortamlarda, yakınların, akrabaların veya komşuların bir araya geldiği düğün, bayram ve özel günlerde bu kıyaslamalar artmaktadır. Bu durum ailelerin mutsuz olmasına, motivasyonlarının düşmesine neden olmaktadır. Çocuğun büyürken karşılaştığı her problemde bu üzüntü yenilenmektedir (Vural, 2005). Erken eğitim programlarında, ebeveynlere çocuğun özellikleri, performans düzeyleri yetersiz olduğu beceriler, ebeveynlerin uygun tepki vermesi, yapılandırılmış ortamın hazırlanması gibi bilgiler verilmekte, her ailenin kendi gereksinimlerine uygun programlar hazırlanmaktadır. Bu programlara katılan ailelerde programa katılımından öncekine göre anlamlı düzeyde farklılıklar gözlenmektedir. Çocukları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmakta, çocuklarıyla iletişim kabiliyetleri artmaktadır. Ayrıca çocuklarına iletişim,

sosyal, duygusal becerilerini kazandırmada yardımcı olmaktadır (Sucuoğlu, Bakkaloğlu, Özenmiş, Kaygusuz ve Küçük, 2001). Aile rehberliği programlarında amaç; anne-baba grupları oluşturularak, ebeveynlere günlük yaşamda kendileri ve çocukları için gerekli becerilerin öğretilmesi konusunda bilgi vermek, ebeveynlerin süreç içinde yaşadıkları duygusal değişimleri paylaşımlarını sağlamaktır. Ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerinde aktif rol almaları, ailelerle birlikte eğitime dahil olan eğitimcilerinin, yakınlarının, hizmet kuruluşundaki personelin de çocuğa ve aileye karşı olumlu tutum sergilemesine fırsat vermektedir (Sarı, 1999). Cavkaytar'a göre (1999) zihin Özel gereksinimli çocuklara özbakım ve ev içi becerilerini öğretiminde bir anne eğitimin programına katılan anneler, çocuklarına hedeflenen becerileri öğretebilmektedirler.

Erken özel eğitim programlarından biri olan Küçük Adımlar Programı down sendromu olan çocuklar için düzenlenmiş erken eğitim programıdır. Bu programa katılan ailelerde anlamlı gelişmeler gözlenmektedir (İftar, 2001). Aydın'ın (2002) yürüttüğü bir araştırmada ise otizmlili çocuğa sahip ailelere yönelik bir eğitim programı hazırlanmıştır. Ailelere bilgi verici danışmanlık yapılmış, ön test-son test sonucunda annelerin kaygılarında bir azalma olmadığı, fakat çocukların belli davranış değiştirme teknikleri kullandığında birçok beceriyi öğrenebildikleri görülmüştür.

Öz bakım becerilerinin kazandırılması konusu ile ilgili aile eğitimleri düzenlenmeden önce, ailelerin durumları göz önünde bulundurulmalıdır. Aile eğitiminde tüm aile bireyleri eğitim etkinliğine katıldıklarında çocuklar için hedeflenen başarı artacaktır. Ancak türlü sebeplerden dolayı eğitimlere genelde anneler katılmaktadır. Annenin iyi programlanmış bir eğitime dahil edilmesi, diğer ile bireylerini de dolaylı yoldan eğitime katılımlarını sağlayabilmektedir (Sarı, 2003). Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, çocukları okul eğitimine başlayıncaya kadar çocuklarıyla nasıl iletişim kurabilecekleri tuvalet ve yemek yeme becerilerini nasıl kazandırabileceklerini ve davranış problemleriyle nasıl baş edecekleri gibi konularda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Çocuk okula başlayınca, okulda verilen eğitimin evde devam ettirilmesi ve okulda çalışılan becerilerin ev ortamında da genellenmesi gereklidir.

2.1.5. İlgili Araştırmalar

Tsao ve Odom (2006); kardeş aracılı müdahalenin otistik çocukların sosyal davranışlarına etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda dört çocuktan üçünün sosyal müdahaleden etkilendiği görüldü. Kardeşlere bağlanma, ortak ilgi ve sosyal davranışlarda değişikliklere sebep olacağı belirtilmiştir.

Kasuto 2005 yılında yaptığı çalışma sonucunda anneleri tarafından reddedilen 4-6 yaş çocuklarının sosyal ve bilişsel gelişimlerinin anneleri kabul etme davranışı gösteren çocuklara oranla daha düşük olduğunu göstermektedir.

Ansari 2002 yılında yaptığı çalışma sonucunda, işitme, görme ve fiziksel Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri tarafından zeka geriliği olan ve herhangi bir engeli olmayan çocuklara göre daha çok kabul edildiklerini, ebeveyn reddinin en çok görüldüğü grubun ise zeka geriliği olan çocuklar olduğunu bulmuştur.

Gottlieb ve Leyser (1996) özel gereksinimli çocuğun bulunduğu normal sınıflarda, normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarının kaynaştırmaya ilişkin tutumlarını 10 yıl arayla iki kez değerlendirmeye alınmıştır. Her ikisinde de ailesinde özürlü birey bulunan anne babaların tutumları ile ailesinde özel gereksinimli birey bulunmayan anne-babaların tutumları karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın önemli bir bulgusu, ailesinde özel gereksinimli birey bulunan ailelerin ikinci değerlendirmede olumlu tutumlar sergilemesidir. Ailesinde özel gereksinimli birey bulunmayan ailelerin tutumlarında ise değişiklik bulunmamıştır

Chambers, Hughes ve Carter (2004), geçiş dönemindeki özel gereksinimi olan bireyler için anne-baba ve kardeşlerin, önemli gördükleri becerileri belirlemeye yönelik yaptıkları çalışmalarında, sekiz ebeveynin beşinin ailede bulunan engelli birey için bağımsız ya da destekli yaşamı önemli gördüğünü, kardeşlerin ise sırasıyla finansal durumu, lise sonrası eğitimi, işe sahip olmayı, arkadaşına sahip olmayı, bağımsız ya da destekli yaşamayı önemli gördüklerini saptamışlardır

Girli 1995 yılında yapmış olduğu bir çalışmada zihinsel Özel gereksinimli kardeşi olan çocukların kardeşlerini kabul düzeylerinin; kardeşlerine yönelik tutumları, kardeşlerinin cinsiyeti, engel derecesi, ek bir engelinin olup olmaması, normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyeti, eğitim durumu, yaşının Özel gereksinimli

kardeşten büyük ya da küçük olma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını, ayrıca kaygı durumu ve psikolojik sorunlarla ilişkisi olup olmadığını incelemiştir. Araştırmaya İzmir ilindeki Zihinsel Özel gereksinimli Okullarına devam eden zihinsel Özel gereksinimli çocukların, 8-18 yaş arası ilk, orta, liseye devam eden 50 normal zekâlı kardeşi ve normal zekâlı kardeşe sahip olan 50 normal çocuk olmak üzere 100 kardeş katılmıştır. Araştırmada Bilgi Formu, Aile Duygu Ve Düşüncelerini Anlama Ölçeği, Özel gereksinimli Kişilere yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

Kardeşlerin Özel gereksinimli kardeşi kabul düzeyi, Özel gereksinimli kardeşe sahip olmanın yarattığı psikolojik durum, kaygı düzeyi; normal gelişim gösteren kardeşin eğitim düzeyi, Özel gereksinimli kardeşten büyük ya da küçük olma, kardeşin engelinin derecesi, Özel gereksinimli kardeşin ikinci bir engelinin olup olmamasına göre değişmediğini bulunmuştur. Normal gelişim gösteren kardeşlerin zihinsel Özel gereksinimli kardeşlerini kabul düzeyleri, psikolojik durumları ve kaygı düzeyleri cinsiyetlerine göre değişmektedir. Erkek kardeşlerin Kız kardeşlere göre kardeşlerini kabul düzeyleri daha düşük, kaygı düzeyleri daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Normal gelişim gösteren kardeşi olan çocukların ile zihinsel Özel gereksinimli kardeşi olan normal çocukların Özel gereksinimli kişilere yönelik tutumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farkların olmadığı tespit edilmiştir. Zihinsel Özel gereksinimli çocuğun kardeşini kabul düzeyi ile kaygıları ve psikolojik durumları arasında ilişki bulunmamıştır.

Yıldırım'ın 2005 yılında Ankara il sınırları içerisinde 16 ayrı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde, özel eğitim almaya devam eden Öğrenme Güçlüğü, Mental Retarde, Cerebral Palsy, Mental Motor Retarde, Down Sendromu ve Otizm tanısı almış çocukların 10-17yaş arasındaki normal gelişim gösteren 228 kardeşi üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Farklı engel grubundan Özel gereksinimli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma da, Özel gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği, Çocuk ve Kardeş Bilgi Formu, Özel gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çocukların, Özel gereksinimli kardeşleriyle ilişkileri ve Özel gereksinimli kardeşlerini kabullenmeleri "tanısı, cinsiyeti, cinsiyet farkı, yaşı, yaş farkı, doğum sırası, Özel gereksinimli kardeşten büyük ya da küçük olma durumu, öğrenim durumu, engel derecesi, Özel gereksinimli kardeşin özel eğitim alma süresi

ve ailedeki kişi sayı alt boyutlarında incelenmiştir. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan çocukların, Özel gereksinimli kardeşleriyle ilişkileri ve Özel gereksinimli kardeşlerini kabullenmeleri arasında negatif anlamlı bir ilişki bulunmuş, çocukların kardeşleriyle ilişkileri olumlu yönde değişiklik gösterirken, Özel gereksinimli kardeşlerini kabullenmelerinde bu olumluluğun azaldığı bulunmuştur.

Kanyas 2008 yılında 18-30 yaşları arasında tek kardeşi olan 180 kişi üzerinde yürütmüş olduğu çalışma da “anne-baba-çocuk ilişkisinin kardeşler arası çekememezlik, çatışma olumluluk gibi dinamiklere etkisini; kardeş sıralaması, yaş farkı ve cinsiyet gibi özellikleri dikkate alarak ve ebeveyn çocuk ilişkisini, algılanan ebeveyn kabul-ret seviyesi üzerinden” incelemiştir. “Ebeveyn Kabul-Ret ve Kardeş ilişkileri ölçekleri kullanılmıştır. Ebeveyn tarafından reddedilme hissini, kardeşler arası kıskançlığı arttırdığı, olumluluğu azalttığı, annenin reddine kıyasla babanın reddinin kardeş ilişkilerini daha çok etkilediği sonuçlarına varmıştır. Ayrıca yaş farkının arttığı ve büyük kardeşin kız olduğu durumlarda ebeveyn reddinin kardeş ilişkisi üzerindeki etkisinin azalmadığı, iki kız kardeş arasında ve aynı cinsiyetteki kardeşlerin karşı cins kardeşlere nazaran daha olumlu ilişkili içinde oldukları, ebeveyn kabul-red seviyesinin, kardeşler arası ilişkiler üzerinde etkisinin iki kız kardeş arasında daha yoğun olduğu sonuçlarına” varılmıştır.

Aslanoğlu 2004 yılında yapmış olduğu çalışmada, “otistik, zihinsel, işitme, görme ve spastik Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın aile içi ilişkileri nasıl etkilediğini” Aile Değerlendirme Ölçeğini kullanarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 129 anne 129 baba olmak üzere 258 (Otistik çocuğu olan 30, zihinsel Özel gereksinimli çocuğu olan 26, görme Özel gereksinimli çocuğu olan 26, spastik çocuğu olan 21) ebeveyn oluşturmaktadır. Sonuç olarak anne ve babaların aile içi ilişkileri değerlendirme biçimleri açısından fark bulunamamıştır.

Araştırmada, tüm engel gruplarının aile fonksiyonlarını sağlıklı olarak değerlendikleri, babaların aile işlevlerini annelere göre daha sağlıklı değerlendirdikleri, annelerin, Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın diğer çocuklarıyla ilişkilerini etkilediğini, gereken ilgiyi gösterme, genel fonksiyon, problem çözme, duygusal tepki verebilme, babaların ise genel fonksiyonlar, anneye göre babaların duygusal tepki verebilme boyutlarında olumsuz etkilendiği bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ile verilerin çözümlenmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel araştırma türünde olup, ilişkisel tarama modeline göre yürütülmüştür. Betimleme yöntemi geçmişe ya da halen mevcut olan bir durumu var olduğu şekliyle tasvir etmeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, kendi şartları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. Olayı değiştirmek ve etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan bilmek istenen şeyi gözleyip belirleyebilmektir. Çalışmaya dahil olan katılımcıların özelliklerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın veri toplanarak, var olan durum hakkında katılımcıların görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma modeli, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuklarını kabul düzeyi ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul düzeyleri belirlenmek istendiğinden dolayı betimsel tarama modeline dayanmaktadır.

İlişkisel tarama modellerinde, iki veya daha çok sayıda değişken arasındaki birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Bu bağlamda, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuklarını reddetme düzeyleri ile özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocukların kardeşini kabulü arasındaki ilişki belirlenmek istendiğinden dolayı çalışma aynı zamanda ilişkisel tarama modeline de yer verilmiştir (Karasar, 2006).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini çalışma grubu 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların 8 yaşından büyük kardeşleri ve anneleri oluşturmaktadır.

Evrene ulaşmada zamansal sıkıntılar yaşanacağından dolayı gönüllülerden oluşan çalışma grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın örneklemini 2014-2015 Eğitim Öğretim yılında Lefkoşa ilinde bulunan ulaşabilirlik göz önüne alınarak seçilen ilçelerdeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların anneleri ve kardeşleri oluşturmaktadır. Lefkoşadaki, Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi, Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, R. R. Denктаş Görme Özel gereksinimliler ve Özel Eğitim Okulu'na gidilmiş ve araştırma koşullarına uygun anne ve kardeşler belirlenerek gönüllülük esasına dayalı bir uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda örneklem grubunda 50 anne ve 50 kardeş olmak üzere toplam 100 kişi üzerinden veri elde edilmiştir. Elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarımında geçersiz sayılacak anket formuna rastlanmamıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada Kişisel Bilgi Formu Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği (Anne Formu) (PARQ), Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği (ÖKYTÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmanın değişkenlerine ait bilgi edinmek üzere araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Anne, otizm tanısı alan çocuk ve normal gelişim gösteren kardeşe ait bilgiler için tek bir form hazırlanmıştır. Cinsiyet, yaş, medeni durum, ailenin sosyo-ekonomik seviyesi hakkında bilgi toplamak amacı ile oluşturulmuştur.

3.3.2. Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği (PARQ) - (Anne Formu)

Asıl formu "Parental Acceptance Rejection Questionnaire PARQ-Mother Form" olan ölçek Rohner, Saavedra ve Granum (1978) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin İngilizceden ilk çevirisi Polat ve Sunar tarafından yapılmıştır. Daha sonra Anjel ve Erkman (1993) bazı düzeltmeler ile ölçeğe son şeklini vermiştir. Ölçek, annenin çocuğunu reddetme davranışlarına ait algılamasını ölçer. Toplam 56

maddeden oluşan ölçeğin 4 alt boyuttan oluşmaktadır: Sıcaklık ve Sevgi, Saldırganlık ve kin, İlgisizlik ve İhmal, Ayrılmamış reddetme.

Ölçeğin sıcaklık-sevgi boyutu, sıcaklık, sevgi ve şefkatin yer aldığı anne tutumlarını ölçmektedir (ben çocuğum hakkında güzel şeyler söylerim). Saldırganlık ve kin boyutu çocuğa karşı hissedilen kızgınlık, nefret, kötü niyet gibi duyguları ölçmektedir (çocuğum kötü davrandığında onu küçümseyerek azarlarım). İlgisizlik-ihmal boyutu annenin çocuğa karşı ilgisiz, kayıtsız olma durumunu (çocuğum sanki orada yokmuş gibi davranırım), ayrılmamış reddetme boyutu ise red davranışlarının ortada olmamasına karşın çocuğun kendisini sevilmeyen, istenmeyen veya reddedilmiş gibi hissetmesine neden olabilecek tutumları (çocuğumu gerçekten sevip sevmediğimden şüphe ediyorum) ölçmektedir. Alt boyutların içerdikleri maddeler aşağıda verilmiştir.

<i>Sıcaklık ve sevgi boyutu:</i>	1, 5, 8, 12, 15, 18, 20, 24, 27, 30, 31, 34, 38, 41, 45, 48, 51, 53, 54 ve 56. maddeleri (20 madde)
<i>Saldırganlık ve kin boyutu:</i>	2, 6, 9, 13, 16, 19, 21, 25, 28, 32, 35, 39, 42, 43, 46 ve 49. maddeleri (16 madde)
<i>İlgisizlik ve ihmal boyutu:</i>	3, 7, 10, 14, 17, 22, 26, 29, 33, 36, 40 ve 47. maddeleri (12 madde)
<i>Ayrılmamış reddetme boyutu:</i>	4, 11, 23, 37, 44, 50, 52 ve 55. maddeleri içermektedir (8 madde).

Bu maddelerden 1, 5, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 20, 24, 26, 27, 31, 33, 34, 38, 40, 41, 45, 47, 48, 51, 53, 54 ve 56. maddeler ters kodlanmaktadır.

PARQ ölçeği bireyin kendi kendine uygulayabileceği niteliktedir. Ölçek 'hemen hemen her zaman doğru', 'bazen doğru', 'nadiren doğru', 'hiçbir zaman doğru değil' seçenekleri olan 4'ten 1'e doğru puanlanan dört dereceli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin geneli ve dört alt boyutunun istatistiksel hipotez testlerinde kullanılmasında içerdikleri maddelerin toplam puanı elde edilerek değerlendirilir. Bundan dolayı ölçeğin toplanabilirlik özelliğinin yüksek olması gerekir. Toplanabilirlik özelliği için gerekli olan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yine

Anjel ve Erkman (1993) tarafından yapılmıştır. Anjel ve Erkman (1993) yaptığı çalışma 229 anne üzerinden gerçekleştirilmiş ve ölçeğin güvenilirliğinin 0,90 olduğu sonucuna varılmıştır. Madde toplam korelasyonları ise 0,16-0,59 arasında değişmektedir. Ölçeğin yapı geçerliliği ise Faktör Analizi ile Öner, 1977 tarafından uygulanmıştır.

Bu çalışma için ölçeğinin güvenilirlik analizler Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. PARQ ve alt boyutlarının güvenilirliği

	Madde Sayısı	Cronbach’s Alpha
PARQ (Genel)	56	0,906
Sıcaklık ve sevgi	20	0,824
Saldırganlık ve kin	16	0,838
İlgisizlik ve ihmal	12	0,735
Ayrılmamış reddetme	8	0,495

Tablo 3.1’den, Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeğinin geneli ve sıcaklık ve sevgi, saldırganlık ve kin boyutlarının yüksek derecede güvenilir, ilgisizlik ve ihmal boyutunun oldukça güvenilir olduğu gözlenmiştir. Ayrılmamış reddetme boyutunun güvenilirliğinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Ölçekten alınan puanların toplamı ölçeğin toplam red puanını vermektedir. Yüksek düzeyde alınan toplam red puanı annenin red düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Red düzeyi ne kadar yüksek ise annenin çocuğu reddi o kadar yüksek, çocuğu kabullenmesi ise o kadar düşüktür.

3.3.3. Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği (ÖKYTÖ)

Özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği (ÖKYTÖ) Küçüker (1997) tarafından Özel gereksinimli kardeşe yönelik tutumu belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Likert tipinde dört basamaklı olarak geliştirilen ölçekte 28 madde yer

almaktadır. Küçüker (1997) 50 maddeden oluşan ön deneme formunu uygulamıştır. Gerekli geçerlilik, güvenilirlik ve faktör analizi sonucunda 22 maddeyi ölçek formundan çıkarmış ve 28 madde ile ölçeğe son halini vermiştir. 28 maddeye indirgediği ölçek formunda üç alt boyutun ölçeği açıklama yüzdesini %37 olarak elde etmiştir (Küçüker 1997).

Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin 1, 4, 6 ,8 ,9 ,10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 27 (16 madde)

duygu ve düşünceler:

Özel gereksinimli kardeşin (şimdiki ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe 2, 3, 13, 16, 23, 26 (6 madde)

duyma:

Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler: 5, 7, 15, 21, 22, 28 (6 madde)

ÖKYTÖ'nün güvenilirliğine iç tutarlılık yöntemiyle bakılmıştır. Ölçeğin 28 maddelik son formunda yer alan maddelerin iç tutarlığı, 111 kişilik deneme grubundan elde edilen puanlar üzerinden, tüm ölçek ve alt boyutlar için Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmış, bu değerler; ÖKYTÖ için 0.84, 1.boyut için 0.81, 2.boyut için 0.70 ve 3.boyut için de 0.73 olarak bulunmuştur. Bu çalışma için ölçeğinin güvenilirlik analizler Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2. ÖKYTÖ ve alt boyutlarının güvenilirliği

	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
ÖKYTÖ (Genel)	28	0,883
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	16	0,892
Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	6	0,734
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	6	0,671

Tablo 3.2'den, Özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeğinin geneli ve Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler boyutunun yüksek derecede güvenilir, Özel gereksinimli kardeşin (şimdiki ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe duyma ve Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler boyutlarının oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Ölçekte yer alan maddelere verilen cevaplar, Tamamen katılıyorum-Katılıyorum-Katılmıyorum-Hiç katılmıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin soru çoğunluğu olumsuz ifade içerdiğinden dolayı çalışmada olumlu ifade içeren maddeler ters kodlanmıştır. Böylece ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan 112 olup, toplam puan arttıkça olumsuz tutum artmakta yani normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşe yönelik reddi artmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullar ve Rehabilitasyon Merkezleri gezilerek ve koşullara uygun anne ve kardeşler belirlenmiştir. Daha sonra bu anne ve kardeşlere çalışmanın amacı anlatılmış ve gönüllü olanlara bilgi formu uygulanmıştır. Uygulama için gönüllü anne ve kardeşlere aynı anda ulaşılması için buldukları kurum rehber öğretmenleriyle işbirliği yapılarak uygun günler belirlenerek randevu alınmıştır. Uygulamaların bir bölümünde, anne ve kardeşlere aynı anda ulaşılmamış ve bu durumda uygulama için, rehber öğretmen ve özel eğitim öğretmenlerinden yardım alınmıştır. Uygulamaya dâhil olan anne ve kardeşlere ölçeğin nasıl uygulanacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Araştırmaya dâhil olan anne ve kardeşlere anket formunu yanıtlaması aşamasında refakat edilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümü Ve Yorumlanması

Araştırma için gerekli veriler deneklere uygulanan anket yoluyla elde edilmiştir. Anket yoluyla elde edilen ham veriler bilgisayara aktarılmıştır. Araştırmanın ana problemine ve alt problemlerine cevap bulma sürecinde, SPSS 20.0 (Statistical Package for The Social Science) programından yararlanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamına aktarılırken her bir anket formuna anket numarası verilmiştir. Anket formunda yer alan her bir maddeye ilişkin gerekli kodlamalar SPSS ortamında

tanıtılmıştır. Her bir madde sütun, her bir katılımcının verdiği yanıt ise satır olarak girilmiştir. Örnekleme oluşturan özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve kardeşlerin kişisel özelliklerini belirlemek amacıyla frekans dağılımları incelenmiştir. Anket formunda anne ve kardeşlerin yaş bilgileri nicel olarak girmeleri istenmiştir. Yaş değişkenlerinin sınıflandırmasını yapmak için betimsel istatistikler (min, maks, ort, Ss) incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach's Alpha katsayısı ile belirlenmiştir. Hipotez testlerine başlamadan önce kullanılacak istatistiksel yöntemi belirlemek için ilk olarak ölçekler ve alt boyutlarının normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığı Kolmogorov- Smirnov (K-S) testi ile belirlenmiştir. Skorlar normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır. İki kategoriye sahip kişisel özelliğe (Örn.: cinsiyet) göre tutum ölçeklerinin karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem t Testinin parametrik olmayan alternatifi olan Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İki'den fazla kategoriye sahip kişisel özelliğe (Örn.: yaş) göre tutum ölçeklerinin karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizinin parametrik olmayan alternatifi olan Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Annelerin özel gereksinimli çocuklarını kabul etmeleri ile özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin kardeşlerini kabul etmeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson Çarpım Moment Korelasyon katsayısının parametrik olmayan alternatifi olan Spearman Sıra Farkları Korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırma boyunca önem düzeyleri 0,05 olarak çift yönlü alınmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümü, beş alt bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özel gereksinimli anne ve kardeşler ile özel gereksinim çocukların kişisel bilgileri frekans dağılımları ile incelenmiştir. İkinci bölümde PARQ, ÖKTÖ ölçekleri ile alt boyutlarından elde edilen toplamların normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Üçüncü bölümde PARQ ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler ile PARQ ölçeği ve alt boyutlarına göre istatistiksel testlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ÖKTÖ ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler ile ÖKTÖ ölçeğine göre istatistiksel testlere yer verilmiştir. Beşinci bölümde PARQ ve ÖKTÖ ölçekleri arasındaki ilişkiler hem genel olarak hem de alt boyutlar bazında incelenmiştir.

4.1. Kişisel Bilgilere İlişkin Frekans dağılımları

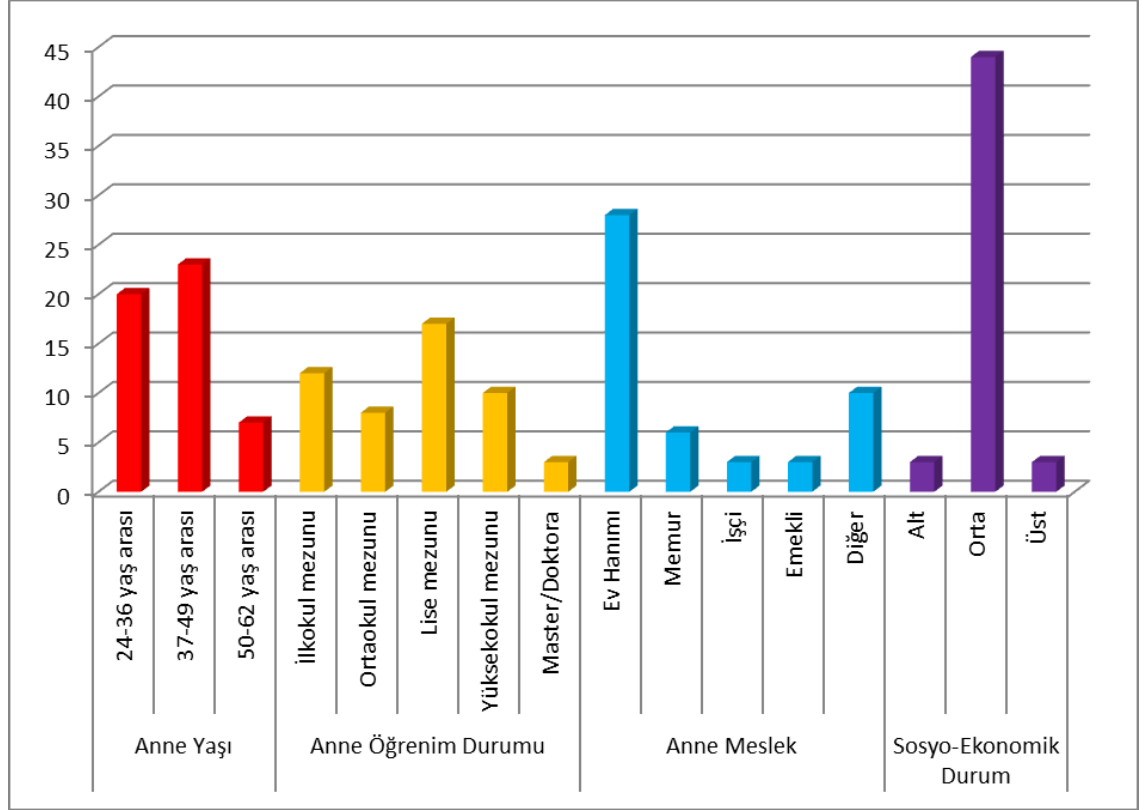
Bu bölümde sırası ile özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin, özel gereksinimli çocuğa sahip kardeşlerin ve özel gereksinimli çocukların kişisel özellikleri incelenmiştir.

Tablo 4.1. Özel gereksinimli çocuğun annesine ait kişisel bulguların frekans dağılımları

		f	%
Anne Yaşı	24-36 yaş arası	20	40,0
	37-49 yaş arası	23	46,0
	50-62 yaş arası	7	14,0
Anne Durumu	Öğrenim İlkokul mezunu	12	24,0
	Ortaokul mezunu	8	16,0
	Lise mezunu	17	34,0
	Lisans mezunu	10	20,0
	Master/Doktora	3	6,0
Anne Meslek	Ev Hanımı	28	56,0
	Memur	6	12,0
	İşçi	3	6,0
	Emekli	3	6,0
	Diğer	10	20,0
Sosyo-Ekonomik Durum	Alt	3	6,0
	Orta	44	88,0
	Üst	3	6,0

Tablo 4.1’de araştırmaya dâhil olan özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin kişisel bilgilerinin örnek içerisindeki oransal dağılımlarına yer verilmiştir. İlk olarak örnekleme oluşturan özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaşlarını sınıflandırabilmek için anne yaşlarının betimsel istatistikleri incelenmiştir. Bu durumda özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaş aralığında en çok %46 oranla 37-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Öğrenim durumunun lise mezunu, mesleklerinin de ev hanımı olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip

annelerin sosyo-ekonomik durumlarına ait istatistiklerinin %88 orta düzeyde oldukları görülmektedir.

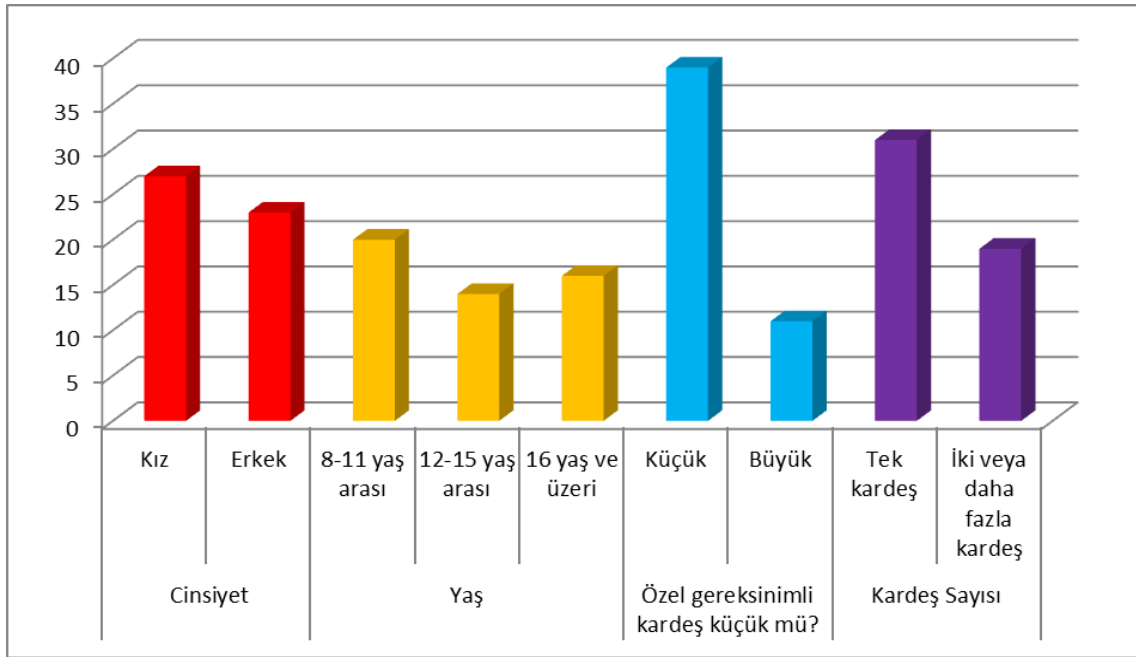

Şekil 4.1. Özel gereksinimli çocuğun annesine ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi

Tablo 4.2. Özel gereksinimli çocuğun normal gelişim gösteren kardeşine ait kişisel bulguların frekans dağılımları

		f	%
Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Cinsiyeti	Kız	27	54,0
	Erkek	23	46,0
Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Yaşı	8-11 yaş arası	20	40,0
	12-15 yaş arası	14	28,0
	16 yaş ve üzeri	16	32,0
Özel gereksinimli kardeş küçük/büyük olma durumu	Küçük	39	78,0
	Büyük	11	22,0
Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Kardeş Sayısı	Tek kardeş	31	62,0
	İki veya daha fazla kardeş	19	38,0

Tablo 4.2’de araştırmaya dâhil olan özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren kardeşlerin kişisel bilgilerinin örnek içerisindeki oransal dağılımlarına yer verilmiştir. Örnekleme oluşturan normal gelişim gösteren kardeşlerin %54,0’ının kız, %46’sının ise erkek olduğu gözlenmiştir. Özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren kardeşlerin yaşlarını belirlemek için yaş değişkeninin betimsel istatistikleri incelenmiştir. Buna göre, normal gelişim gösteren kardeşlerin büyük çoğunluğu %40’ı 8-11 yaş arasında olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli kardeşlerin %78’i küçük olduğu görülmektedir. Normal gelişim gösteren kardeşin kardeş sayıları ise %62’si tek kardeşlidir.

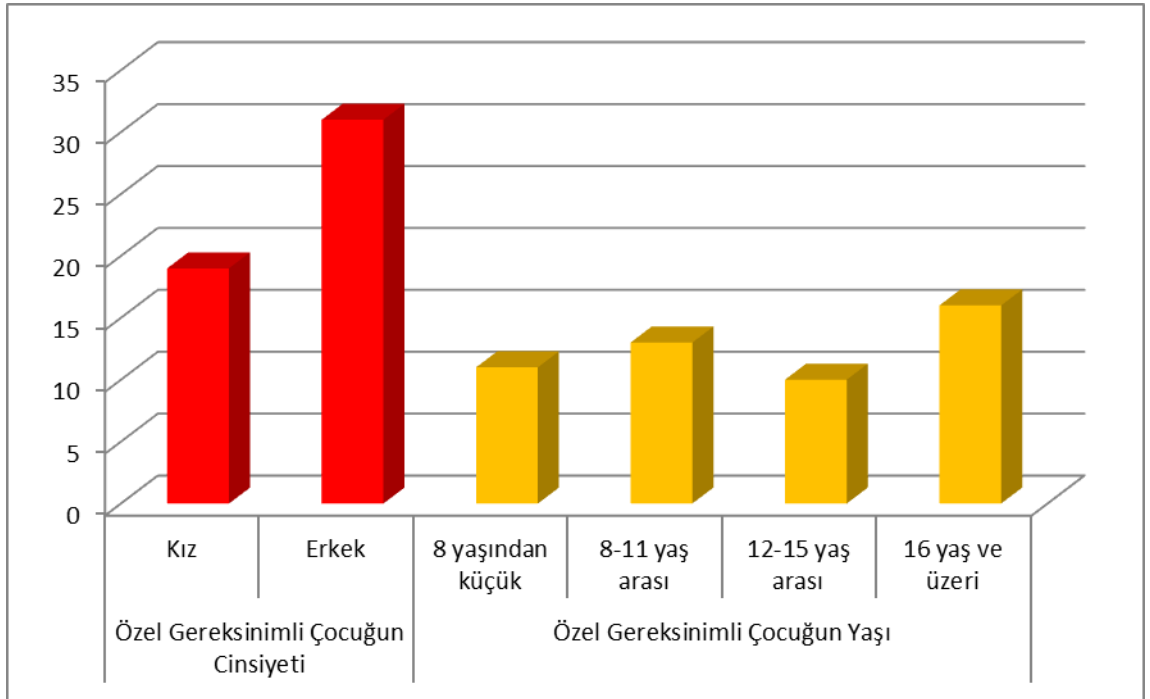
Şekil 4.2. Özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren kardeşlere ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi

Tablo 4.3. Özel Gereksinimli Çocuğun Kendisine Ait Kişisel Bulguların Frekans Dağılımları

		f	%
Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti	Kız	19	38,0
	Erkek	31	62,0
Özel Gereksinimli Çocuğun Yaşı	8 yaşından küçük	11	22,0
	8-11 yaş arası	13	26,0
	12-15 yaş arası	10	20,0
	16 yaş ve üzeri	16	32,0

Tablo 4.3’de araştırmaya konu olan özel gereksinimli çocuklarının cinsiyet ve yaş bilgilerinin örnek içerisindeki oransal dağılımlarına yer verilmiştir. Araştırmaya konu olan özel gereksinimli çocukların %38,0’ı kız, %62,0’ı ise erkektir. Özel

gereksinimli çocukların yaşlarını belirlemek için yaş değişkeninin betimsel istatistikleri incelenmiştir. Buna göre, özel gereksinimli çocukların en küçüğünün yaşı 3, en büyüğünün yaşı 32 olmak üzere yaş ortalamaları yaklaşık 13 (SS 7) olarak belirlenmiştir. Buna göre, özel gereksinimli çocukların yaşları 8 yaşından küçük, 8-11 yaş, 12-15 yaş, 16 yaş ve üzeri olmak üzere 4 sınıf olarak belirlenmiştir. Araştırmaya konu olan özel gereksinimli çocukların %22,0'nin 8 yaşından küçük, %26,0'nin 8-11 yaş aralığında, %20,0'nin 12-15 yaş aralığında, %32,0'nin ise 16 yaşında ve daha büyük olduğu gözlenmiştir.

Şekil 4.3. Özel gereksinimli çocuğa ait kişisel bilgilerin grafiksel gösterimi

4.2. PARQ, ÖKTÖ Ölçekleri ve Alt Boyutlarının Normallik Sınaması

İstatistiksel güven aralıkları uygulamalarında normallik (normal dağılıma uygunluk) oldukça önemlidir. Kullanılan parametrik istatistiksel tekniklerin geçerli olabilmesi için değişkeninin normal dağılıma uyması gerekir. Aile-çocuk ilişkileri ölçeği, Özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği ve bu ölçeklerin alt boyutlarından elde edilen toplam puanların normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov (K-S) ile sınanmıştır.

K-S testinin yokluk ve alternatif hipotezi aşağıdaki gibidir:

H₀: Verilerin dağılımı normal dağılıma uyar,

H_a: Verilerin dağılımı normal dağılıma uymaz.

PARQ, ÖKTÖ Ölçekleri ve Alt Boyutlarının Normallik Sınaması 0,05 anlamlılık düzeyinde K-S testine ilişkin tüm p değeri 0,05'den küçük olduğu için H₀ yokluk hipotezleri red edilir. Ölçekler ve alt boyutlarına ait toplam puanlar normal dağılım göstermemiştir. Bu durumda istatistiksel yöntemlerin kullanılmasında paramatik olmayan yöntemler uygulanmıştır.

4.3. Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeğine İlişkin Bulgular

İlk olarak PARQ ölçeğinin ve alt boyutlarının betimsel istatistikleri incelenmiştir. Daha sonra özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin kişisel özelliklerinin çocuk ilişkilerinde nasıl farklılık yarattığını belirtmek için uygun istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

Tablo 4.4. PARQ Ölçeğinden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanlarının Betimsel İstatistikleri

	N	En Küçük	En Büyük	\bar{X}	SS
Genel(56 madde)	50	57,00	110,00	69,880	10,465
Sıcaklık ve sevgi (20 madde)	50	20,00	39,00	25,260	3,864
Saldırganlık ve kin (16 madde)	50	16,00	34,00	19,960	4,318
İlgisizlik ve ihmal (12 madde)	50	12,00	28,00	14,260	3,008
Ayrışmamış reddetme (8 madde)	50	8,00	17,00	10,400	2,128

Tablo 4.4'den elde edilen bulgulara göre, Aile-çocuk ilişkileri ölçeğinin genelinden elde edilen en küçük toplam puan 57, en yüksek toplam puan 110 olmak üzere ölçek ortalaması 69,880 (SS 10,465) olarak bulunmuştur. Sıcaklık ve sevgi alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 20, en yüksek toplam puan 39 olmak üzere boyut ortalaması 25,260 (SS 3,864) olarak bulunmuştur. Saldırganlık ve kin alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 16, en yüksek toplam puan 34 olmak üzere boyut ortalaması 19,960 (SS 4,318) olarak bulunmuştur. İlgisizlik ve ihmal alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 12, en yüksek toplam puan 28 olmak üzere boyut ortalaması 14,260 (SS 3,008) olarak bulunmuştur. Ayrışmamış reddetme alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 8, en yüksek toplam puan 17 olmak üzere boyut ortalaması 10,400 (SS 2,128) olarak bulunmuştur. PARQ ölçeği ve alt boyutlarının içerdikleri madde sayıları göz önüne alındığında annenin red düzeyi düşük olan boyutların sıralaması şöyle olduğu görülmektedir; ayrışmamış

reddetme ($10,40 / 8 = 1,3$) ilgisizlik ve ihmal ($14,260 / 12 = 1,188$), saldırganlık ve kin ($19,960 / 16 = 1,247$), sıcaklık ve sevgi ($25,260 / 20 = 1,263$) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Yaş Değişkenine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Anne Yaşı	N	Kareler Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	p
Genel	24-36 yaş arası	20	27,53	2,713	2	0,258
	37-49 yaş arası	23	22,04			
	50-62 yaş arası	7	31,07			
Sıcaklık ve sevgi	24-36 yaş arası	20	28,33	1,328	2	0,515
	37-49 yaş arası	23	23,26			
	50-62 yaş arası	7	24,79			
Saldırganlık ve kin	24-36 yaş arası	20	26,98	2,703	2	0,259
	37-49 yaş arası	23	22,28			
	50-62 yaş arası	7	31,86			
İlgisizlik ve ihmal	24-36 yaş arası	20	26,48	3,932	2	0,140
	37-49 yaş arası	23	22,13			
	50-62 yaş arası	7	33,79			
Ayrışmamış reddetme	24-36 yaş arası	20	25,65	0,294	2	0,863
	37-49 yaş arası	23	24,63			
	50-62 yaş arası	7	27,93			

Tablo 4.5’den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışının annenin yaşına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır

($p = 0,258 > 0,05$). Yani annelerin yaşları özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,515 > 0,05$). Yani annelerin yaşları sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,259 > 0,05$). Yani annelerin yaşları saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,140 > 0,05$). Yani annelerin yaşları ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ayırışmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,863 > 0,05$). Yani annelerin yaşı, özel gereksinimli çocuklarına yönelik ayırışmamış reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.6. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Anne Durumu	Eğitim	N	Kareler Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	p
Genel	İlkokul mezunu		12	31,13	4,028	4	0,402
	Ortaokul mezunu		8	18,94			
	Lise mezunu		17	25,09			
	Lisans mezunu		10	26,55			
	Master/Doktora		3	19,33			
Sıcaklık ve sevgi	İlkokul mezunu		12	27,38	1,171	4	0,883
	Ortaokul mezunu		8	22,69			
	Lise mezunu		17	26,91			
	Lisans mezunu		10	24,85			
	Master/Doktora		3	19,67			
Saldırganlık ve kin	İlkokul mezunu		12	30,08	2,288	4	0,683
	Ortaokul mezunu		8	21,44			
	Lise mezunu		17	24,74			
	Lisans mezunu		10	26,10			
	Master/Doktora		3	20,33			
İlgisizlik ve ihmal	İlkokul mezunu		12	33,96	6,701	4	0,153
	Ortaokul mezunu		8	19,25			
	Lise mezunu		17	23,38			
	Lisans mezunu		10	25,15			
	Master/Doktora		3	21,50			
Ayrılmamış reddetme	İlkokul mezunu		12	26,54	3,140	4	0,535
	Ortaokul mezunu		8	18,81			
	Lise mezunu		17	24,68			

Lisans mezunu	10	29,10
Master/Doktora	3	31,83

Tablo 4.6'den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,402 > 0,05$). Yani annelerin eğitim durumları özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı söylenebilir

Annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,883 > 0,05$). Yani annelerin eğitim durumları sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,683 > 0,05$). Yani annelerin eğitim durumları saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,153 > 0,05$). Yani annelerin eğitim durumları ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annelerin ayrılmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,535 > 0,05$). Yani annelerin eğitim durumu, özel gereksinimli çocuklarına yönelik ayrılmamış reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.7. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Mesleğine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Anne Mesleği	N	Kareler Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	P
Genel	Ev Hanımı	28	24,39	0,474	4	0,976
	Memur	6	27,42			
	İşçi	3	26,67			
	Emekli	3	29,00			
	Diğer	10	26,05			
Sıcaklık ve sevgi	Ev Hanımı	28	25,63	1,379	4	0,848
	Memur	6	22,00			
	İşçi	3	28,50			
	Emekli	3	33,00			
	Diğer	10	24,10			
Saldırganlık ve kin	Ev Hanımı	28	24,34	0,605	4	0,963
	Memur	6	26,00			
	İşçi	3	29,67			
	Emekli	3	25,00			
	Diğer	10	27,35			
İlgisizlik ve ihmâl	Ev Hanımı	28	26,79	5,295	4	0,258
	Memur	6	29,08			
	İşçi	3	11,50			
	Emekli	3	33,00			
	Diğer	10	21,70			
Ayrılmamış reddetme	Ev Hanımı	28	22,43	3,819	4	0,431
	Memur	6	26,17			
	İşçi	3	30,83			
	Emekli	3	26,00			
	Diğer	10	31,95			

Tablo 4.7’den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışının annenin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve

test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,976 > 0,05$). Yani annelerin mesleği özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,848 > 0,05$). Yani annelerin mesleği sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,963 > 0,05$). Yani annelerin mesleği saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,258 > 0,05$). Yani annelerin mesleği ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ayrışmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,431 > 0,05$). Yani annelerin mesleği, özel gereksinimli çocuklarına yönelik ayrışmamış reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.8. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Annenin Algıladığı Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Sosyo- Ekonomik Düzy	N	Kareler Ortalaması	Ki- kare	Serbestlik Derecesi	p
Genel	Alt	3	29,33	1,172	2	0,557
	Orta	44	25,80			
	Üst	3	17,33			
Sıcaklık ve sevgi	Alt	3	28,67	0,178	2	0,915
	Orta	44	25,39			
	Üst	3	24,00			
Saldırganlık ve kin	Alt	3	26,00	3,917	2	0,141
	Orta	44	26,56			
	Üst	3	9,50			
İlgisizlik ve ihmâl	Alt	3	37,67	2,474	2	0,290
	Orta	44	24,82			
	Üst	3	23,33			
Ayrışmamış reddetme	Alt	3	14,83	5,801	2	0,055
	Orta	44	27,26			
	Üst	3	10,33			

Tablo 4.8’ dan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışının annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,557 > 0,05$). Yani annelerin algıladığı sosyo-ekonomik düzey özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,915 > 0,05$). Yani annelerin algıladığı sosyo-ekonomik düzey sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,141 > 0,05$). Yani annelerin algıladığı sosyo-ekonomik düzey saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,290 > 0,05$). Yani annelerin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Annenin ayrışmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının annenin algıladığı sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşp

farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,055 > 0,05$). Yani annelerin algıladığı sosyo-ekonomik düzey, özel gereksinimli çocuklarına yönelik ayırışmamış reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.9. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuğunu Reddetme Davranışının Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Kareler Ortalaması	Kareler Toplamı	Mann Whitney U	p
Genel	Kız	19	22,55	428,50	238,500	0,262
	Erkek	31	27,31	846,50		
Sıcaklık ve sevgi	Kız	19	24,42	464,00	274,000	0,680
	Erkek	31	26,16	811,00		
Saldırganlık ve kin	Kız	19	24,68	469,00	279,000	0,755
	Erkek	31	26,00	806,00		
İlgisizlik ve ihmal	Kız	19	23,39	444,50	254,500	0,402
	Erkek	31	26,79	830,50		
Ayırışmamış reddetme	Kız	19	21,26	404,00	214,000	0,098
	Erkek	31	28,10	871,00		

Tablo 4.9'dan elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Annenin özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışının özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak

anlamli bulunmamıştır ($p = 0,262 > 0,05$). Yani özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti annenin özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünölmektedir.

Annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamli bulunmamıştır ($p= 0,680 > 0,05$). Yani özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti annelerin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünölmektedir.

Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamli bulunmamıştır ($p= 0,755 > 0,05$). Yani özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti annelerin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünölmektedir.

Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamli bulunmamıştır ($p= 0,402 > 0,05$). Yani annelerin özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünölmektedir.

Annenin ayırışmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamli bulunmamıştır ($p= 0,055 > 0,05$). Yani özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti annelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik ayırışmamış reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünölmektedir.

4.4. Özel Gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

İlk olarak ÖKTÖ ölçeğinin ve alt boyutlarının betimsel istatistikleri incelenmiştir. Daha sonra özel gereksinimli çocuğa sahip kardeşlerin kişisel özelliklerinin özel gereksinimli kardeşe yönelik tutumlarında nasıl farklılık yarattığını belirtmek için uygun istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

Tablo 4.10. ÖKTÖ Ölçeğinden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanlarının Betimsel İstatistikleri

	N	En Küçük	En Büyük	\bar{X}	SS
Genel (28 madde)	50	31,00	69,00	49,560	9,540
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler (16 madde)	50	16,00	42,00	24,400	6,549
Özel gereksinimli kardeşin (şimdiki ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe duyma (6 madde)	50	6,00	22,00	15,400	3,833
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler (6 madde)	50	6,00	15,00	9,760	2,386

Tablo 4.10'den 11'den elde edilen bulgulara göre, ÖKTÖ ölçeğinin genelinden elde edilen en küçük toplam puan 31, en yüksek toplam puan 69 olmak üzere ölçek toplam puan ortalaması 49,560 ($\pm 9,540$) olarak bulunmuştur. Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 16, en yüksek toplam puan 42 olmak üzere özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler boyutu toplam puanı ortalaması 24,400 ($\pm 6,549$) olarak bulunmuştur. Özel gereksinimli kardeşin (şimdiki

ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe duyma alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 6, en yüksek toplam puan 22 olmak üzere özel gereksinimli kardeşin (şimdiki ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe duyma boyutu toplam puanı ortalaması 15,400 ($\pm 3,833$) olarak bulunmuştur. Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler alt boyutundan elde edilen en küçük toplam puan 6, en yüksek toplam puan 15 olmak üzere özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler boyutu toplam puanı ortalaması 9,760 ($\pm 2,386$) olarak bulunmuştur.

Ortalamalar arası karşılaştırmak yapmak amacı ÖKTÖ ölçeği ve alt boyutlarının içerdikleri madde sayıları göz önüne alınarak toplam puan ortalamalarının madde sayısına bölünmesi ile ilgili boyut ortalama skorları 1-4 arasında elde edilmiştir. Buna göre normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşe yönelik olumsuzluk düzeyi yüksek olan boyutların sıralamasının Özel gereksinimli kardeşin (şimdiki ve gelecekteki) durumuna ilişkin endişe duyma ($15,400/6=2,566$), Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler ($9,760/6=1,626$), Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler ($24,400/16=1,525$) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Normal Gelişim Gösteren Kardeşin Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Kareler Ortalaması	Kareler Toplamı	Mann Whitney U	p
Genel	Kız	27	25,94	700,50	298,500	0,815
	Erkek	23	24,98	574,50		
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	Kız	27	26,02	702,50	296,500	0,784
	Erkek	23	24,89	572,50		

Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	Kız	27	24,91	672,50	294,500	0,754
	Erkek	23	26,20	602,50		
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	Kız	27	25,78	696,00	303,000	0,883
	Erkek	23	25,17	579,00		

Tablo 4.11’den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu yönelik olumsuz tutumun normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,815 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyeti özel gereksinimli kardeşlere yönelik olumsuz tutumlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,784 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyeti özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,754 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetinin özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik

değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,883 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyeti özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.12. Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Özel Gereksinimli Kardeşin Normal gelişim gösteren kardeşten Büyük yada Küçük Olma Durumuna Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Büüklük/ Küüklük	N	Kareler Ortalaması	Kareler Toplamı	Mann Whitney U	p
Genel	Küçük	39	24,74	965,00	185,000	0,489
	Büyük	11	28,18	310,00		
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	Küçük	39	24,56	958,00	178,000	0,390
	Büyük	11	28,82	317,00		
Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	Küçük	39	25,10	979,00	199,000	0,715
	Büyük	11	26,91	296,00		
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	Küçük	39	23,96	934,50	154,500	0,156
	Büyük	11	30,95	340,50		

Tablo 4.12’den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğı yönelik olumsuz tutumun özel gereksinimli kardeşin normal gelişim gösteren kardeşten büyük yada küçük olma durumuna göre

farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. ($p= 0,489 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşten büyüklük küçüklük durumu özel gereksinimli kardeşlere yönelik olumsuz tutumlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşüncelerin özel gereksinimli kardeşin normal gelişim gösteren kardeşten büyüklük küçüklük durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,390 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşten büyüklük küçüklük durumu özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin özel gereksinimli kardeşin normal gelişim gösteren kardeşten büyüklük küçüklük durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,715 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşten büyüklük küçüklük durumu özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin özel gereksinimli kardeşin normal gelişim gösteren kardeşten büyüklük küçüklük durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,156>0,050$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşten büyüklük küçüklük durumu özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.13. Normal gelişim gösteren kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Normal gelişim gösteren kardeşin Yaşına Göre Farklılaşması, Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Yaş		N	Kareler Ortalaması	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	p
Genel	8-11	yaş arası	20	26,13	0,068	2	0,966
	12-15	yaş arası	14	25,32			
	16	yaş ve üzeri	16	24,88			
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	8-11	yaş arası	20	28,28	1,847	2	0,397
	12-15	yaş arası	14	25,89			
	16	yaş ve üzeri	16	21,69			
Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	8-11	yaş arası	20	25,08	0,721	2	0,697
	12-15	yaş arası	14	23,43			
	16	yaş ve üzeri	16	27,84			
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	8-11	yaş arası	20	23,93	0,685	2	0,710
	12-15	yaş arası	14	25,04			
	16	yaş ve üzeri	16	27,88			

Tablo 4.13'den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğu yönelik olumsuz tutumun normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,966 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin yaşı özel gereksinimli kardeşlere yönelik olumsuz tutumlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde

istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,397 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin yaşı özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,697 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin yaşı özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin normal gelişim gösteren kardeşin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,710 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin yaşı özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.14. Normal gelişim gösteren kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Kardeş Sayısına Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	Kareler Ortalaması	Kareler Toplamı	Mann Whitney U	p
Genel	Tek kardeş	31	28,15	872,50	212,500	0,101
	İki veya daha fazla kardeş	19	21,18	402,50		
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	Tek kardeş	31	27,84	863,00	222,000	0,145
	İki veya daha fazla kardeş	19	21,68	412,00		
Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	Tek kardeş	31	27,27	845,50	239,500	0,269
	İki veya daha fazla kardeş	19	22,61	429,50		
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	Tek kardeş	31	26,63	825,50	259,500	0,480
	İki veya daha fazla kardeş	19	23,66	449,50		

Tablo 4.14'den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşine yönelik olumsuz tutumunun kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p = 0,101 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin kardeş sayısı özel gereksinimli kardeşlere yönelik olumsuz tutumlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinin kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,145 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin kardeş sayısı özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşinin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,269 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin kardeş sayısı özel gereksinimli kardeşten büyüklük küçüklük durumu özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinin kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,480 > 0,05$). Yani normal gelişim gösteren kardeşin kardeş sayısı özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Tablo 4.15. Normal gelişim gösteren kardeşlerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Olumsuz Tutumlarının Özel Gereksinimli Kardeşin Cinsiyetine Göre Farklılaşması, Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Kareler Ortalaması	Kareler Toplamı	Mann Whitney U	p
Genel	Kız	19	30,37	577,00	202,00	0,064
	Erkek	31	22,52	698,00	0	
Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	Kız	19	30,89	587,00	192,00	0,040*
	Erkek	31	22,19	688,00	0	
Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	Kız	19	26,47	503,00	276,00	0,710
	Erkek	31	24,90	772,00	0	
Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	Kız	19	27,08	514,50	264,50	0,545
	Erkek	31	24,53	760,50	0	

*: 0,05 önem düzeyinde anlamlı farklılık var.

Tablo 4.15’den elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşine yönelik olumsuz tutumunun özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,064 > 0,05$). Yani özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine normal gelişim gösteren kardeşlerin özel gereksinimli kardeşlere yönelik olumsuz tutumlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinin özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p= 0,040 < 0,05$). Kareler ortalamaları incelendiğinde özel gereksinimli kardeşin kız

olduğu durumda normal gelişim gösteren kardeşlerin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutundan elde edilen kareler ortalamasının özel gereksinimli kardeşin erkek olduğu durumda elde edilen ranktan büyük olduğu görülmüştür.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşinin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,710 > 0,05$). Yani özel gereksinimli kardeşin cinsiyeti normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinin özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test istatistik değeri 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p= 0,545 > 0,05$). Yani özel gereksinimli kardeşin cinsiyeti normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerinde farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

4.5. PARQ ve ÖKYTÖ Sonuçları Arasındaki İlişki

Bu bölümde PARQ ve ÖKTÖ ölçekleri arasındaki ilişkileri belirlemek için Spearman Sıra Farkları Korelasyon katsayısı (r) hesaplanmıştır. Ayrıca korelasyon katsayıları alt boyutlar bazında da incelenmiştir. r 'nin 1 'e yakın olması pozitif yönlü ilişkiyi artırırken, -1'e yakın olması negatif yönlü ilişkiyi artırmaktadır. r 'nin yaklaşık olarak sıfıra yakın olması ise ilişkinin olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 4.16. Annelerin Özel Gereksinimli Çocuklarını Reddetme Davranışı ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşine Yönelik Olumsuz Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Analizi

		ÖKTÖ				
		Genel	Özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin duygu ve düşünceler	Özel gereksinimli kardeşin durumuna ilişkin endişe duyma	Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler	
PARQ	Genel	r	0,288*	0,200	0,139	0,380*
		p	0,043	0,165	0,335	0,006
		N	50	50	50	50
	Sıcaklık ve sevgi	r	0,185	0,160	0,023	0,264
		p	0,198	0,266	0,873	0,064
		N	50	50	50	50
	Saldırganlık ve kin	r	0,318*	0,191	0,215	0,399*
		p	0,025	0,184	0,133	0,004
		N	50	50	50	50
	İlgisizlik ve ihmal	r	0,187	0,111	0,085	0,307*
		p	0,194	0,444	0,559	0,030
		N	50	50	50	50
	Ayrışmamış reddetme	r	0,172	0,146	0,085	0,148
		p	0,233	0,310	0,557	0,306
		N	50	50	50	50

*: 0,05 önem düzeyinde anlamlı ilişki var.

Tablo 4.16’de Aile-Çocuk İlişkileri Ölçeği genel puanları ile Özel gereksinimli Kardeşe Yönelik Tutum Ölçeği genel puanları arasında yapılan Korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre,

Aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları ile özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği genel puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r= 0,288$; $p=0,043<0,05$). Buna göre aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları arttıkça, özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği puanları da artmaktadır. PARQ ve ÖKTÖ ölçeklerinden elde edilen toplam puanların artması anne ve kardeşin özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeylerini artırmaktadır. Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğa

yönelik reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme düzeyleri de artmaktadır.

Aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutu puanları arasındaki $r=0,200$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,165>0,05$). Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğa yönelik reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları ile özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe boyutu puanları arasındaki $r=0,139$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,335>0,05$). Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğa yönelik reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları ile kardeşlerinin özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,380$; $p=0,006<0,05$). Buna göre aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları arttıkça, özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler boyutu puanları da artmaktadır. Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğa yönelik reddetme düzeyi arttıkça özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri de artmaktadır.

Sıcaklık ve sevgi boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği genel puanları arasındaki $r=0,185$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,198>0,05$). Buna göre annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğa reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme düzeyleri arasında bir ilişki yoktur.

Sıcaklık ve sevgi boyutu puanları ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutu puanları arasındaki $r=0,160$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,266>0,05$). Buna göre annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Sıcaklık ve sevgi boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe boyutu puanları arasındaki $r=0,023$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,873>0,05$). Buna göre annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Sıcaklık ve sevgi boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler puanları arasındaki $r=0,264$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,064>0,05$). Buna göre annenin sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Saldırganlık ve kin boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği genel puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak $0,05$ önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,318$; $p=0,025<0,05$). Yani annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğa reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme düzeyleri arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğa reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşini reddetme düzeyleri de artmaktadır.

Saldırganlık ve kin boyutu puanları ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutu puanları arasındaki $r=0,191$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel

olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,184>0,05$). Buna göre annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Saldırganlık ve kin boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe boyutu puanları arasındaki $r=0,215$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,133>0,05$). Buna göre annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Saldırganlık ve kin boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,399$; $p=0,004<0,05$). Yani annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğa reddetme düzeyi ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşinin özellikleri hakkındaki olumsuz düşünceleri de artmaktadır.

İlgisizlik ve ihmal boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği genel puanları arasındaki $r=0,187$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,194>0,05$). Buna göre annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşini reddetme düzeyleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

İlgisizlik ve ihmal boyutu puanları ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutu puanları arasındaki $r=0,111$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,444>0,05$). Buna göre annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren

kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

İlgisizlik ve ihmal boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe boyutu puanları arasındaki $r=0,085$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,559>0,05$). Buna göre annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

İlgisizlik ve ihmal boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler puanları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,307$; $p=0,030<0,05$). Yani annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin özellikleri hakkındaki olumsuz düşünceleri de artmaktadır.

Ayrışmamış reddetme boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği genel puanları arasındaki $r=0,172$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,233>0,05$). Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik ayrışmamış reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşini reddetme düzeyleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Ayrışmamış reddetme boyutu puanları ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri boyutu puanları arasındaki $r=0,146$ korelasyon katsayısı 0,05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,310>0,05$). Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik ayrışmamış reddetme düzeyi ile normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Ayrılmamış reddetme boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe boyutu puanları arasındaki $r=0,085$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,557>0,05$). Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik ayrılmamış reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin şimdi ya da gelecekteki durumuna ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin duyduğu endişe arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

Ayrılmamış reddetme boyutu puanları ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin düşünceler puanları arasındaki $r=0,148$ korelasyon katsayısı $0,05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,306>0,05$). Yani annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeyi ile özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik ayrılmamış reddetme düzeyi ile Özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri arasında bir ilişki gözlenmemiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmanın bulguları değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmanın bulguları ile alan yazındaki araştırmalar arasında köprü kurulmuştur. Tüm bulgular tek tek ele alınmış, literatürle desteklenmiştir.

Araştırma bulgularına bakıldığında annelerin eğitim durumları özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı gözlenmektedir. Özen'e (1999) göre, aileler, çocuklarının eğitim gereksinimleri doğrultusunda, uzmanlardan bilgi almalıdırlar. Bu bilgi ile ebeveynler, çocuklarının güçlü ve zayıf yönlerini öğrenebileceklerdir. Ebeveynlerin, uzmandan çocuğu ile yaşadığı problemle ilgili çözüm önerisi istemesi önemlidir. Problemleri ve çözüm önerilerini karşılaştırarak, her bir önerinin olumlu ve olumsuz sonuçlarını anlamaya çalışmalıdır. Bu anlamda uzmanla iş birliği gerekmektedir. Yapılan aile eğitimi de ebeveynlere bu doğrultuda bilgi verilmesini sağlamış, çocuklarıyla ilgili davranış problemlerini azaltması yönünde etkili olmuştur.

Çiçek'e (2007) göre, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin ilgi ve motivasyona ihtiyaçları vardır. Yaşadıkları psikolojik karmaşık durum, onların çocuklarının engelinden kaynaklanan problemlerle baş etmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan bu eğitimleri neticesinde ebeveynlerin ilgi ve motivasyon düzeylerinin arttığı, problemlerle baş etme düzeylerinin de arttığı görülmektedir.

Araştırma sonucunda annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu Yüce (2015) araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Elde edilen sonuçta özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocuklar ile akranlarına karşı saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırma sonucunda, aile-çocuk ilişkileri ölçeği genel puanları arttıkça, özel gereksinimli kardeşe yönelik tutum ölçeği puanları da artmaktadır. PARQ ve ÖKTÖ ölçeklerinden elde edilen toplam puanların artması anne ve kardeşin özel gereksinimli çocuğu reddetme düzeylerini artırmaktadır. Buna göre annenin özel

gereksinimli çocuğa yönelik reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme düzeyleri de artmaktadır. Yani Anne özel gereksinimli çocuğu reddediyorsa diğer normal gelişim gösteren kardeşi de reddetme söz konusudur. Yüce (2015) özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların dışlanmaları ile annelerinin eğitim düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgulara göre, araştırmaya katılan özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin eğitim düzeyinin, çocuklarının akranları tarafından dışlanmaları üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Dere (2009)'un araştırmasında elde edilen sonuca göre, annenin otistik çocuğu kabul-red düzeyinin, annenin yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Annenin kabul-red düzeyi ile yaşı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaş aralığında en çok %46 oranla 37-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Öğrenim durumunun lise mezunu, mesleklerinin de ev hanımı olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin sosyo-ekonomik durumlarına ait istatistiklerinin %88 orta düzeyde oldukları görülmektedir. Annelerin yaşları özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir. Annelerin yaşları sıcaklık ve sevgi boyutunda özel gereksinimli çocuklarını reddetme davranışlarında farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir. Dere (2009) araştırmasında annenin kabul-red düzeyi ile yaşı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bazı araştırma sonuçlarına bakıldığında, araştırma sonuçları anne kabulü ile ilişkili bulurken bazıları ise ilişki bulunmamaktadır.

Araştırmada annenin saldırganlık ve kin boyutunda, ilgisizlik ve ihmal boyutunda, ayrışmamış reddetme boyutlarında özel gereksinimli çocuklarına yönelik farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir. Annenin eğitim durumuna göre özel gereksinimli çocuğu reddetme davranışlarında, etken olabilecek bir farklılık bulunmaktadır. Annenin sıcaklık ve sevgi boyutu, saldırganlık ve kin boyutu, ilgisizlik ve ihmal boyutu ile ayrışmamış reddetme boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme davranışının farklılığa neden olacak bir etken olmadığı düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuğunu reddetme düzeyleri ile normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşini reddetme düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını ve annenin özel gereksinimli çocuğu reddi ve kardeş reddinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden özel gereksinimli çocukların anneleri ve 8 yaşından büyük normal gelişim gösteren kardeşleri oluşturmaktadır. Araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip 50 anne ve 50 normal gelişim gösteren kardeş üzerinden yapılmıştır.

Annenin özel gereksinimli çocuğunu reddi annenin yaşına, eğitim durumuna, mesleğine, soso-ekonomik düzeyine ve özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre değişmemektedir. Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi hakkındaki tutumları normal gelişim gösteren kardeşin cinsiyetine, yaşına, kardeş sayısına göre değişmemektedir. Ancak normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi hakkındaki tutumları özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Özel gereksinimli kardeşi kız olan normal gelişimli kardeşlerin özel gereksinimli kardeşle yaşamaya ilişkin olumsuz duygu ve düşünceleri Özel gereksinimli kardeşi erkek olanlara göre daha yüksektir.

Annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi reddetme düzeyi de artmaktadır. Annenin özel gereksinimli çocuğuna yönelik reddetme düzeyi arttıkça özel gereksinimli kardeşin özelliklerine ilişkin normal gelişim gösteren kardeşin olumsuz düşünceleri de artmaktadır. Annenin saldırganlık ve kin boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşini reddetme düzeyi de artmaktadır. Annenin saldırganlık ve kin

boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşinin özellikleri hakkındaki olumsuz düşünceleri de artmaktadır. Annenin ilgisizlik ve ihmal boyutunda özel gereksinimli çocuğunu reddetme düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşin özellikleri hakkındaki olumsuz düşünceleri de artmaktadır.

6.2. Öneriler

Bu genel sonuca göre düşünecek olursak bir diğer araştırma konusu olarak normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşi hakkındaki tutumları özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine farklılaşmasını etkileyen etkenler araştırılabilir. Babaların da özel gereksinimli çocuklarını reddetme düzeyi de araştırılabilir.

Ailelerin, özel gereksinimli çocukları için yürütölen tüm çalışmalara aktif olarak katılımları sağlanmalı ve çocuklarının ihtiyaç duyduğu alanlarda desteklemeleri için aile eğitim programları düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akkök, F. (2003). *Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar*. Ataman; A. (Ed.), *Özel Eğitime Giriş*. (121-142), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Akkök, F., Aşkar, P., ve Karancı N. (1992). *Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babalardaki Stresin Yordanması*. *Özel Eğitim Dergisi: 1* (2) Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Anjel, M., ve Erkman, F. (1993). *“The Transliteration Equivalence, Reliability and Validity studies of the Parental Acceptance- Rejection Questionnaire (PARQ) Mother Form: A Tool for Assessing Child Abuse”*, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect- Regional Conference, Ankara.
- Ansari, Z. A. (2002). *Parental Acceptance- Rejection of Disabled Children in Non-Urban Pakistan*. *North American Journal Of Psychology: 4* (1) 121-128.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Ataman, A. (2003). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ateş, K. S., ve Ateş, N. (2005). *Otistik çocuklar ve özel eğitime muhtaç çocukların cinselliği ve cinsel eğitimi*. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Aydın, A. (2002). *Otistik Çocuğa Sahip Annelere Yönelik Bir Eğitim Modeli*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Batu E. S. (2000). *Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2000.

- Baykoç Dönmez, N. (2010). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. (Editör: Baykoç, N.), *Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitim* (ss. 13-26). Ankara: Gündüz Yayıncılık
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2, 40-50.
- Chambers. C R., Hughes. C., ve Carter. E. W. (2004). Parent and sibling perspectives on transition to adult. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 39 (2), 79-94.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 213-227.
- Çağlar, D. (2000). Aile eğitimi. *Özel eğitimde aile eğitimi sempozyumu 13-14 Nisan* Ankara: Ankara Üniversitesi
- Çiçek, K. (2007). *Ben bir anneyim*. İstanbul: Gülyurdu Yayınları
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Algılanan sosyal destek, zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18, 37 – 52
- Eripek S. (1998) “Özel eğitim” Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı Yayın no: 1018 AÖ Fakültesi Yayınları 561
- Eripek, S. (2007). *Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları*. S. Eripek (Edt). *İlköğretimde Kaynaştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Fırat, S. (2000). *Otistik ve zihinsel özürllü çocukların annelerinde kaygı, depresyon aleksitimi ve genel psikolojik değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Girli, A. (1995). *Normal Zekâlı Kardeşlerin Zihinsel Engelli Kardeşe Yönelik Kabul Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Gordon, T. (2009). *Etkili anne – baba eğitimi (EAE)*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Gottlieb, J., ve Leyser, Y. (1996). Attitudes of public school parents toward mainstreaming: Changes over a decade. *Journal of Instructional Psychology*, 23(4), 12-28.
- İbrahimoglu İ. (2015). “Özel Gereksinimli Bireylerin Kardeşleri ve Duyguları” Özel Bursa Hayat Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, <http://hayatozelegitim.com.tr/V2/category/ozel-egitim>
- İftar, G., Uzuner, Y., Batu, S., Vuran, S. ve Ergenekon, Y. (2001). *Küçük adımlar gelişimsel geriliği olan çocuklara yönelik erken eğitim programı Eskişehir uygulamasının aile rehberi görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi*. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayınları.
- Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumları*, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* Ankara: Nobel Yayınları.
- Kasuto, S. (2005). *Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kavak, S. (2007). *Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0–8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algılamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). *Çocuk psikolojisi ve gelişimi, farklı gelişen çocuklar*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

- Küçüker, S. (1997). *Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Kardeşlerinin Özürlü İlgili Bilgi Düzeylerine ve Özürlü Kardeşlerine yönelik Tutumlarına Etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.
- Küçüker, S., Bakkaloğlu, H. C., ve Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü*, 3, 61-71
- Küçükkaraca, N. (2000). Başarılı yaşlanma ve yaşlı istismarı. *antropoloji ve yaşlılık*, 107-116. Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Lane, L. K., Givner, C. C, ve Pierson, R. M. (2004). Teacher expectations of student behavior: Social skills necessary for success in elementary school classrooms. *The Journal of Special Education*, 38 (2), 104-110.
- Lane, L. K., Pierson, R. M., ve Givner, C. C. (2003). Teacher expectations of students behavior: Which skills do elementary and secondary teachers deem necessary for success in the classroom? *Education and Treatment of Children*, 26 (4), 413-430.
- MEB, (2012), *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, İstanbul: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Yayını
- Metin, N. San, P. (1992). Zekâ Özürlü Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Özürlü Olduğunu Öğrendikten Sonra Yaşadıkları Duygu, Düşünce Ve Tepkilerin Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi. *1. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara: YA-PA Yayınları. 245-254.
- Oğan, M. (2000). *Okul, okul aile birliğı ile ana - baba iletişimi ve velilerin eğitimi beklentisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Özgür, İ. (2000). Özel eğitimde aile rehberliğı ve danışmanlık hizmetlerinin önemi. *Özel eğitimde aile eğitimi sempozyumu 13-14 Nisan*. Ankara.

- Özgür, İ. (2013). *Engelli Çocuklar ve Eğitimi Özel Eğitim*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özsoy Y. Özyürek M., Eripek S. (2002). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar-Özel Eğitime Giriş*, Ankara: Karatepe Yayınları.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., ve Eripek S. (1998). *Özel Eğitime Giriş* (9. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Pınar S. E. ve Sucuoğlu B. (2011) “Sınıfında Özel Gereksinimli Öğrenci Bulunan Öğretmenlerin Öğrencilerin Sosyal Becerilerine İlişkin Beklentilerinin Değerlendirilmesi” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Kış 11 (1) 383-402
- Powell, T. H ve Ogle, P. A. (1985). *Brother sandsisters: a specialpart of exceptional families*. Baltimore: Paul H. Brooks Publishing.
- Rohner, R.P., Saavedra, J.M., and Granum, E.O. (1978). Development and validation of the parental acceptance-rejection questionnaire: Test manual. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, (MS. 1635) 8, 7-8.
- Santrock, J.W. (2012). *Yaşam Boyu Gelişim* (Çeviri Editörü: Galip YÜKSEL), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarı, H. (2003). *Özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitimleriyle ilgili öneriler*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Smith, T. L. (2000). *Siblings Of Children With Autism: Psychosocial Adjustment and The Evaluation of Grow Intervention*. USA: Toron
- Şendil, G. ve Balkan, K. İ. (2005). *Anne baba olmak dizisi, çocuğun eğitimi ailede başlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Tapan, E. (1995). *Ben Mutlu Bir Down Annesiyim*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Varol, N (2005). *Aile Eğitimi*. Ankara Kök Yayınevi

Yıldırım Doğru, S. S., Kaygılı, G., Alabay, E., Kuşçu, Ö., ve Sarıkaya, A. (2013). Ailesinde engelli birey bulunan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışlarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 219-236.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı* (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

EK 1. GENEL BİLGİ FORMU

Tarih:

Ankete Cevap veren kişinin

Yaşı:

Medeni Hali:

Öğrenim Durumu:

- a. İlkokul Mezunu b. Ortaokul mezunu
c. Lise Mezunu d. Lisans mezunu
e. Master/Doktora

Mesleği:

- a. Ev hanımı b. Memur c. İşçi d. Emekli
e. Diğer belirtiniz.....

Sosyo Ekonomik Seviyenizi nasıl tanımlarsınız?

- a. alt b. Orta c. Üst

I-ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA AİT BİLGİLER;

Adı Soyadı:

Cinsiyeti: a.Kız b.Erkek

Doğum Tarihi: **Yaş:**

Okulu:

II-ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞUN KARDEŞİNE AİT BİLGİLER**Adı Soyadı:****Cinsiyeti:** a.Kız b.Erkek**Doğum Tarihi:** **Yaş:****Kardeş Sayısı:**

a. Tek Kardeş. b.iki kardeş c.Üç kardeş ve daha fazla

EK 2. AİLE ÇOCUK İLİŞKİLERİ FORMU (ANNE)

Sevgili Anneler,

İlişikte annenin çocuğuna karşı davranış şekillerini ifade eden ifadeler verilmiştir. Her bir ifadeyi dikkatlice okuyarak, kendi davranışınıza ne derece uygun olduğunu düşününüz. Eğer ifade sizin için doğru ise hemen hemen her zaman doğru veya bazen doğru şıklarından size uygun olanı (X) şeklinde işaretleyiniz. Eğer ifade sizin için doğru değilse nadiren doğru veya, hiçbir zaman doğru değil şıklarından uygun olanı işaretleyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar bu çalışmaya en büyük katkıyı sağlayacaktır. Sonuçlar araştırma amacıyla kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Yardımlarınız için teşekkür ederim

Damla DOLANAY

ÖRNEK	BENİM İÇİN DOĞRU		BENİM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
	Hemen Hemen her zaman doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir zaman doğru değil
Çocuğum iyi davrandığı zaman ona sarılır öperim.	(X)	()	()	()
Çocuğunuz iyi davrandığında hemen hemen her zaman ona sarılıp öpüyorsanız örnekte gösterildiği şekilde işaretleyiniz.				

		BENİM İÇİN DOĞRU		BENİM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
		Hemen Hemen her zaman doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir zaman doğru değil
1	Ben çocuğum hakkında genel şeyler söylerim.	()	()	()	()
2	Çocuğum kötü davrandığında onu küçümseyerek azarlarım	()	()	()	()
3	Çocuğuma sanki orada yokmuş gibi davranırım	()	()	()	()
4	Çocuğumu gerçekten sevip sevmediğimden şüphe ediyorum	()	()	()	()
5	Günlük yaşantımızı çocuğumla tartışır ve fikrini alırım	()	()	()	()
6	O beni dinlemediği zaman çocuğumu başkalarına şikayet ederim.	()	()	()	()
7	Çocuğumla candan ilgilenirim.	()	()	()	()
8	Çocuğumu, arkadaşlarını eve getirmesi için cesaretlendiririm ve onların iyi vakit geçirmesine gayret ederim.	()	()	()	()
9	Çocuğumla alay ederim.	()	()	()	()
10	Beni rahatsız etmediği sürece çocuğumun varlığını bilmezlikten gelirim.	()	()	()	()
11	Kızgın olduğum zaman çocuğuma bağırırım	()	()	()	()
12	Çocuğumun bana güvenip açılmasını kolaylaştırırım.	()	()	()	()
13	Çocuğuma sert davranırım.	()	()	()	()

14	Çocuğumun etrafımda olmasından hoşlanırım.	()	()	()	()
15	Çocuğum bir şeyi iyi yaptığında onun gurur duymasını sağlıyorum.	()	()	()	()
16	Hak etmediği zaman bile çocuğuma vururum.	()	()	()	()
17	Çocuğum için yapmam gereken şeyleri unutuyorum.	()	()	()	()
18	Çocuğumu başkalarına överim.	()	()	()	()
19	Kızgın olduğum zaman çocuğumu cezalandırırım.	()	()	()	()
20	Çocuğumla şefkat ve sevgi dolu konuşurum.	()	()	()	()
21	Çocuğuma karşı çok sabırsızım.	()	()	()	()
22	Çocuğumun sorularına cevap veremeyecek kadar meşgulüm.	()	()	()	()
23	Çocuğuma içerliyorum.	()	()	()	()
24	Çocuğumu hak ettiği zaman överim.	()	()	()	()
25	Çocuğum sinirime dokunur.	()	()	()	()
26	Çocuğumun kimlerle arkadaşlık ettiği ile ilgilenirim.	()	()	()	()
27	Çocuğumun hayatındaki olaylarla gerçekten ilgilenirim.	()	()	()	()
28	Çocuğumla kırıci konuşurum.	()	()	()	()
29	Çocuğum yardım istediği zaman anlamazlıktan gelirim.	()	()	()	()
30	Çocuğumun başı dertte olduğunda ona karşı anlayışsız davranırım.	()	()	()	()
31	Çocuğuma istenilen ve ihtiyaç duyulan bir kişi olduğunu hissettiririm.	()	()	()	()
32	Çocuğuma sinirime dokunduğunu	()	()	()	()

	söylerim.				
33	Çocuğuma büyük özen gösteririm.	()	()	()	()
34	Çocuğum iyi davrandığı zaman onunla gurur duyduğumu söylerim.	()	()	()	()
35	Çocuğumun kalbini kırarım.	()	()	()	()
36	Çocuğumun hatırlamamı beklediği olayları unuturum.	()	()	()	()
37	Çocuğum yanlış hareket ettiği zaman onu artık sevmediğimi hissettiririm.	()	()	()	()
38	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.	()	()	()	()
39	Çocuğum yanlış bir şey yaptığında onu tehdit ediyorum veya korkutuyorum.	()	()	()	()
40	Çocuğumla birlikte vakit geçirmekten hoşlanırım.	()	()	()	()
41	Çocuğum üzüldüğü, tasalandığı veya korktuğu zaman ona yardım etmeye çalışırım.	()	()	()	()
42	Çocuğum kötü davrandığı zaman onu oyun arkadaşlarının yanında küçük düşürürüm.	()	()	()	()
43	Çocuğumun benimle beraber olmasından kaçınırım.	()	()	()	()
44	Çocuğumdan şikayet ederim.	()	()	()	()
45	Çocuğumun görüşlerine saygı duyarım ve açıkça söylemesi için onu cesaretlendiririm.	()	()	()	()
46	Çocuğumu olumsuz bir şekilde başka çocuklarla kıyaslarım.	()	()	()	()
47	Plan yaptığım zaman çocuğumu da göz önünde bulundururum.	()	()	()	()
48	Benim için uygun olmasa bile,	()	()	()	()

	çocuğumun önemli gördüğü şeyleri yapmasına izin veririm.				
49	Çocuğum kötü davrandığında onu başka çocuklarla haksız bir şekilde kıyaslarım.	()	()	()	()
50	Çocuğuma istenmediğini hissettirim.	()	()	()	()
51	Çocuğumun yaptığı şeylere ilgi duyuyorum.	()	()	()	()
52	Çocuğum kötü davrandığı zaman ondan utandığımı söylerim.	()	()	()	()
53	Çocuğuma onu sevdiğimi hissettirim.	()	()	()	()
54	Çocuğuma nazik ve yumuşak davranırım.	()	()	()	()
55	Çocuğum yanlış davrandığında onu utandırmaya veya suçlu hissettirmeye çalışırım.	()	()	()	()
56	Çocuğumu mutlu etmeye çalışırım.	()	()	()	()

Şimdi başa dönerek, boş bıraktığınız soruları cevaplayınız.

EK-3 ÖZEL GEREKSİNİMLİ KARDEŞE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Sevgili Kardeşler;

Bu anket ile sizin Özel gereksinimli kardeşinize ilişkin duygu ve düşüncelerinizi öğrenmeyi amaçlıyoruz. Ankette kardeşinizle ilgili duygu, düşünce ve karşılaştığınız güçlükler vb. konularla ilgili cümleler bulunmaktadır. Her cümlenin karşısında "Tamamen katılıyorum", "Katılıyorum" , "Katılmıyorum", "Hiç katılmıyorum" seçenekleri bulunmaktadır. Ankette yer alan cümleleri lütfen dikkatli bir şekilde okuyarak, karşısında bulunan 4 boşluktan size en uygun olana (X) işareti koyunuz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar bu çalışmaya en büyük katkıyı sağlayacaktır. Sonuçlar araştırma amacıyla kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır.

Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Damla DOLANAY

NOT:

Tamamen Katılıyorum: Cümlede belirtilen duygu, düşünce ve davranışın sizin durumunuza tam olarak uyduğunu,

Katılıyorum: Cümlede belirtilen duygu, düşünce ve davranışın sizin durumunuza çoğunlukla uyduğunu,

Katılmıyorum: Cümlede belirtilen duygu, düşünce ve davranışın sizin durumunuza pek uymadığını,

Hiç Katılmıyorum: Cümlede belirtilen duygu düşünce ve davranışın sizin durumunuza hiç uymadığını göstermektedir.

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1	Kardeşimle oynamaktan hoşlanırım	()	()	()	()
2	Kardeşimin, diğer çocuklar gibi gelişmeyeceğini düşünürüm.	()	()	()	()
3	Kardeşimin durumu beni endişelendiriyor.	()	()	()	()
4	Kardeşimin yatılı okulda kalmasını isterdim	()	()	()	()
5	Kardeşim diğer çocuklar gibi bir çok şeyi öğrenebilir.	()	()	()	()
6	Kardeşimin varlığı evde huzurumuzu bozuyor.	()	()	()	()
7	Kardeşim iyi bir eğitim alabilirse, büyüdüğünde kendini idare edebilir.	()	()	()	()
8	Kardeşimin evden uzaklaşmasını istiyorum.	()	()	()	()
9	Kardeşimle evde yalnız kalmaktan çekinirim.	()	()	()	()
10	Kardeşim olmasaydı aile yaşantımız daha iyi olurdu.	()	()	()	()
11	Kardeşimle ilgilenmem nedeniyle derslerime çalışamıyorum.	()	()	()	()
12	Bir yere giderken kardeşimi de götürmekten hoşlanırım.	()	()	()	()
13	Kardeşimin hep böyle kalacak olması beni endişelendiriyor.	()	()	()	()
14	Kardeşimin durumundan dolayı ailemizin diğer insanlarla sosyal ilişkileri sınırlıdır.	()	()	()	()

15	Kardeşimin ilerde hayatını kazanmak için bazı işler yapabilir.	()	()	()	()
16	Annem ve babam bakamayacak hale geldiklerinde kardeşime ne olacak diye endişeleniyorum.	()	()	()	()
17	Kardeşime bakmak için kendi istediğim şeyleri yapmamak beni kızdırıyor.	()	()	()	()
18	Anne ve babamın kardeşimi benden daha çok sevdiklerini düşünüyorum.	()	()	()	()
19	Kardeşimin ailemiz için yük olduğunu düşünüyorum.	()	()	()	()
20	Kitaplarımı ve eşyalarımı karıştırdığı zaman kardeşime kızarım.	()	()	()	()
21	Kardeşimin, eğitimden pek yarar sağlayacağını sanmıyorum.	()	()	()	()
22	Kardeşim yalnızca kendisine benzer özellikleri olan çocuklarla arkadaşlık edebilir.	()	()	()	()
23	Kardeşimin durumundaki çocukların, yaşamlarında pek fazla şey yapmalarını beklememek gerekir.	()	()	()	()
24	Kardeşimle ilgili konularda aileme yardımcı olmaktan mutluluk duyarım.	()	()	()	()
25	Kardeşim bizim için her zaman problem olacak.	()	()	()	()
26	Kardeşimin, kendi yaşındaki diğer çocuklar gibi davranamaması beni üzüyor.	()	()	()	()

27	Arkadaşlarımın yanında kardeşimin varlığından sıkılırım.	()	()	()	()
28	Kardeşimde normal çocuklarla aynı okula gidebilir	()	()	()	()

**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
İLKÖĞRETİM DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ**

Sayı: İÖD.0.00-35/2015/1B -1018

Lefkoşa, 1 Haziran 2015

**Sayın Hatice Damlı DOLANAY,
Yakın Doğu Üniversitesi,
Lefkoşa.**

Müdürlüğümüze bağlı özel eğitim merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin annelerine ve öğrencilerin kardeşlerine uygulamak istediğiniz, **“Annelerin Özel Gereksinimli Çocukların Kabulü ile Özel Gereksinimli Çocukların Kardeşlerinin Kardeşlerini Kabulü Arasındaki İlişki”** konulu çalışmanız ve ekinde sunulan anket soruları, Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü tarafından incelenmiştir.

- Tüm bireyi tamma teknikleri; gizlilik ve gönüllülük ilkelerine dayalı olarak yapılmalı ve çalışmaya katılan tüm katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmalıdır.
- Okul idaresi, öğrenci ve veliler, çalışmanın amacı ve uygulama süreçleri hakkında detaylı bir biçimde bilgilendirilmeli, uygulama için gerekli etik ilkeler, yazılı olarak okul yöneticilerine ve ailelere iletilmeli ve yazılı izinleri alınmalıdır.
- Araştırmanın gerçekleştirileceği okullardaki Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik servisi işbirliği içerisinde yapılmasına özen gösterilmelidir.
- Araştırma sonuçlarına ilişkin geri bildirimler; öğrencilerin ve öğrenci velilerinin etkilenmesine karşılık gelmeyecek şekilde iletilmelidir.
- Çalışmanın tamamlanmasının ardından uygulama süreçlerinin ve bulguların Talim ve Terbiye Dairesi'ne ulaştırılması yasa gereğidir.

Çalışmanın yapılması, yukarıda belirtilen hususların yerine getirilmesi koşulu ile uygun görülmüştür.

Bilgi ve gereğini saygı ile rica ederim.

ALİ NİZAM
Müdür

/AA

Tel (90) (392) 228 3136 - 228 6893
 Fax (90) (392) 228 7158
 E-mail meb@mehnet.net

Lefkoşa-KKTC

ÖZGEÇMİŞ

Hatice Damla Dolanay		
Güzeloba Mah Lara Cad 2121 Sk. 2.Kavas Apt Kat:2 No:4 Muratpaşa/ANTALYA Cep tel. 05413691878	Cinsiyet : Bayan Doğum Tarihi : 26/10/1990 Medeni Durum : Bekar Uyruk : T.C. TC NO: 12127633184	
EĞİTİM BİLGİLERİ		
Yüksek Lisans	Yakın Doğu Üniversitesi- Özel Eğitim Öğretmenliği- Tez Aşamasında	
Üniversite	Yakın Doğu Üniversitesi- Sınıf Öğretmenliği- 2013	
Lise	Saime Salih Konca Lisesi-Türkçe Matematik- 2007	
İlköğretim	Kocademir İlköğretim Okulu-2004	
İŞ DENEYİMLERİ		
10/2015-01/2016	Hanım Ömer Çağırın İlkokulu Özel Eğitim Öğretmeni	
02/2016-06/2016	Hatice-Ramazan Savaş Otistik Çocuklar Özel Eğitim Uygulama Merkezi Özel Eğitim Öğretmeni	
EĞİTİM / SERTİFİKA BİLGİSİ		
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	BEYAZ ŞENLİK ÇALIŞTAYI	
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	EĞLENCELİ OKUMA-YAZMA ETKİNLİKLERİ ÇALIŞTAYI	
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	ETKİNLİKLERE DAYALI TEMEL VE BÜTÜNLEŞTİRİLMİŞ BİLİMSEL SÜREÇ BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI ÇALIŞTAYI	
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	BOLOGNA SÜRECİ VE PROGRAM YETERLİLİKLERİ, AVRUPA KREDİ TRANSFER SİSTEMİ(AKTS) İLE İLİŞKİLENDİRMESİ ÇALIŞTAYI	
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	PROJE YÖNETİMİ ÇALIŞTAYI	
EĞİTİMDE DİSİPLİNLERARASI ARAŞTIRMALAR KONFERANSI	OKULDA ETİK DAVRANIŞIN KAZANIMI ÇALIŞTAYI	

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ	BEDEN PERKİSYONU ÇALIŞTAYI
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ	TÜRK ALFABESİNİN DOĞUŞU SEMİNERİ
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ	NLP GELİŞİM SEMİNERİ
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ	SPORDA SPONSORLUK STRATEJİLERİ SEMİNERİ
MEB- YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ	EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME KURSU